

Birgivi'nin *Risâle fî 'ademi abzi'l-ücre alâ kırâeti'l-Kur'ân* İsimli Eserinin Tahkiki ve Tahlili

Öz: Bu çalışma, Takıyyüddîn Mehmed b. Pîr Alî el-Birgivi'nin (ö. 981/1573) *Risâle fî 'ademi abzi'l-ücre alâ kırâeti'l-Kur'ân* isminde olduğu düşünülen risâlesinin tahkik ve tahlilini esas alan bir çalışmadır. Birgivi, kendi zamanındaki bid'atlerle mücadele etmeye çalışmıştır. Dönemin Şeyhülislamlarına karşı bile bu konuda tavır almıştır. Kendisinin bid'at saydığı şeylerden biri de ücretle Kur'an okuyup sevabını okutana bağışlamaktır. Bu konu ile ilgili farklı zamanlarda farklı sebeplerle dört eser kaleme almıştır. Bunlar, *İnkâzü'l-bâlikîn*, *İkâzu'n-nâimîn ve ifhâmü'l-kâsırîn*, *Hâşiye-i ikâzi'n-nâimîn*, ve *Risâle fî 'ademi abzi'l-ücre alâ kırâeti'l-Kur'ân* isimli eserlerdir. Bu dört eserden yazılış tarihi en eski olanı *İnkâzü'l-bâlikîn* isimli eseridir. Çünkü Birgivi'nin diğer eserlerinde *İnkâzü'l-Hâlikîn'e* atıf yapması ilk eserinin bu olduğunu göstermektedir. Bu eserin Arapça ve uzun olmasından dolayı herkesin istifade edemediğini söyleyen dostlarının isteği üzerine eseri *Risâle fî 'ademi abzi'l-ücre alâ kırâeti'l-Kur'ân* ismiyle Türkçe olarak ihtisâr etmiştir. Bu risâlenin, Yazma Eserler Kütüphanesi ve İBB Atatürk Kitaplığı'nda tespit edilen toplam on üç nüshası bulunmaktadır. İsam Tahkikli Neşir Klavuzu'na uygun bir şekilde tahkiki yapılan çalışmada metnin fazla uzun olmaması ve ana metni tam ortaya çıkarmak için imlâsı düzgün olan bütün nüshalar dikkate alınarak tahkik yapılmıştır. Eserin incelenmesi sonucunda Birgivi, eserini, şer'î delillerden Kitap ve sünnet ile Hanefî ulemanın fetvalarına binâ etmiştir. Eser, bir mukaddime ve üç bölümden oluşmaktadır. Mukaddime'de eserin yazılış sebebi açıklanmıştır. Birinci bölümde meseleyi beş âyet ile istidlâl ederek şer'î delillerden Kitap/Kur'an ile delillendirmeye çalışmıştır. İkinci bölümde sekiz hadis ile istidlâl ederek şer'î delillerden sünnet ile delillendirmeye çalışmıştır. Üçüncü bölümde Hanefî fukahânın fetvâları ile istidlâl etmiştir. Bu deliller çerçevesinde Birgivi, ücret ile Kur'an okunmasının haram olmasını başta riya ile ilişkilendirmektedir. Çünkü ona göre riya, dünyalık olan bir şeyi âhiretlik bir amel ile kazanmaya çalışmaktır. Kur'an okumak âhirete tealluk eden bir amel olup bunu para karşılığı yapmak riya kapsamında değerlendirilmelidir. İkinci olarak Kur'an okumak mahza ibâdet olup ezân okumak ve Kur'an talimi gibi ibâdete vesile olan şeyler kapsamında olmadığından ücret ile Kur'an okumak ibâdeti satmak demektir. Bir kişi kıldığı namazın sevabını satmadığı gibi okuduğu Kur'an'ın sevabını satması da caiz değildir. Bunlara ilaveten Hanefîlere göre mahza ibadetler üzere icare caiz olmadığını dikkate alan Birgivi, ücret ile Kur'an okuyup sevabını okutanın kendisine veya istediği kişilere bağışlanmasının Hanefîlere göre haram olduğunu ispat etmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Hanefî Mezhebi, Birgivi, Kıraat, Ücretle Kur'an Okuma.

Critical Edition and Analysis of Birgiwî's Work Named *Risālah fî 'adami akbdbh al-'ucrah 'alā qirā'ah al-Qur'ān*

Abstract: This study is based on the Critical Edition and Analysis of Taqiyyüddin Maḥmad b. Pîr 'Alî al-Birgiwî's treatise, which is thought to be titled *Risālah fî 'adami akbdbh al-'ucrah 'alā qirā'ah al-Qur'ān*. Birgiwî tried to fight against the novelty of his time. He even took a stand on this issue against the Shaykh al-Islams of the period. One of the things that he considers as novelty is reading the Qur'an for a fee and donating the reward to the person who has the reader recite the Qur'an. He wrote four works on this subject at different times and for different reasons. These are the works named *Inqādh al-hālikîn*, *İqāz an-nā'imîn* and *İfbām al-qāşirîn*, *Hāşiye İqāz an-nā'imîn*, and *Risālah fî 'adami akbdbh al-'ucrah 'alā qirā'ah al-Qur'ān*. The oldest of these four works is the work named *Inqādh al-hālikîn*. Because Birgiwî's references to *Inqādh al-hālikîn* in his other works show that this is his first work. At the request of his friends, who said that not everyone could benefit from this work because it was in Arabic and long, he compiled it in Turkish under the name *Risālah fî 'adami akbdbh al-'ucrah 'alā qirā'ah al-Qur'ān*. There are thirteen copies of this treatise in total, which were found in the Manuscripts Library and the IMM Atatürk Library. In the study, which was researched in accordance with the ISAM Critical Edition Guide, all copies with proper spelling were taken into consideration in order to ensure that the text was not too long and to fully reveal the main text. As a result of the examination of the work, Birgiwî based his work on the religious evidence of the Book and the Sunnah and the fatwas of Ḥanafî scholars. The work consists of an introduction and three parts. The reason for writing the work is explained in the Introduction. In the first part, he tried to prove the issue with the Book/Qur'an, one of the religious evidence, by deducing the issue with five verses. In the second part, he tried to prove it with the sunnah from the religious evidence by deducing it with eight hadiths. In the third part, he deduces it with the fatwas of the Ḥanafî jurists. Within the framework of these evidences, Birgiwî primarily associates the prohibition of reading the Qur'an for a fee with hypocrisy. Because, according to him, hypocrisy is trying to earn something worldly with an afterlife deed. Reading the Qur'an is an act that is related to the afterlife, and doing it for money should be evaluated within the scope of hypocrisy. Secondly, reading the Qur'an is a form of worship and since it is not within the scope of things that lead to worship such as reciting the adhan and studying the Qur'an, reading the Qur'an for a fee means selling worship. Just as a person cannot sell the reward of the prayer he performed, it is also not permissible to sell the reward of the Qur'an he read. In addition to these, Birgiwî who takes into account that according to the Ḥanafis, renting is not permissible for pure acts of worship, has proven that according to the Ḥanafis, it is ḥaram to read the Qur'an for a fee and donate the reward to the person who has it read or to whomever he wants.

Key Words: Islamic Law, Ḥanafî School, Birgiwî, Qirā'ah, Reading the Qur'an for a fee.

Giriş

İmam Birgîvî (Takiyyüddin Mehmed b. Pîr Alî (ö. 981/1573), çeşitli alanlarda Arapça ve Türkçe eser vermiş meşhur Türk âlimlerdendir. Tasavvufî bir kişiliği de olan Birgîvî, döneminin en önemli ahlâk bilimciler arasında sayılmaktadır. Fıkıhçı kişiliği ile de birleşen potansiyelini döneminde bid'at gördüğü şeyleri engellemek için kul-

lanmıştır. Dönemin şeyhülislamlarını da karşısına aldığı ve onlara karşı yazdığı reddiyeleri ile ön plana çıktığı görülmektedir.¹ Birgivi’nin bu eserleri günümüze ulaşmış ancak eserlerinin çoğu mahtut olup henüz neşredilmemiştir. Bid’at olarak görüp karşı çıktığı konulardan biri de ücret karşılığı Kur’an okuma konusudur. Müellif konuya dair bir risale kaleme almıştır. Bu risâlenin temelini *İnkâz-ü’l-hâlikîn* isimli eseri oluşturmaktadır.² Birgivi, bu eseri Arapça olarak telif etmiş daha sonra dostlarının isteği üzere muhtasar bir şekilde Türkçeye çevirmiştir. Bu eser, Türkçe tercüme yanında az da olsa şerhler içerip bizzat kendisi tarafından tercüme edildiği için özgün bir eserdir. Bu risâlenin, Yazma Eserler Başkanlığı’nda her biri farklı isimle kayıtlı olan on iki nüshası ve İstanbul İBB Atatürk Kitaplığı’nda kayıtlı olan bir nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalardan Süleymaniye Kütüphanesi, Serez koleksiyonunda bulunan nüsha, Türkçe meâl ve şerhlerin Arapçaya çevrilmiş versiyonudur.

Bu çalışmada tahkik ve tahlili yapılacak olan eserin kütüphanelerde bulunan on üç nüshasının genel muhtevası bir olsa da nüshalar arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Ayrıca risâlenin sonunda ek olarak para vakfı konusu işlenmektedir. Para vakfı ile ilgili konu, ücretle Kur’an okuma niyetiyle vakıf yapıldığında bu çalışma ile ilgilidir. Ancak bu konunun tahlili, başlı başına bir çalışma konusu olduğundan çalışmanın sınırını aşmaktadır. Bundan dolayı bu çalışma, sadece ücretle Kur’an okumanın haramlığını bildiren ilk bölüm ile sınırlı olacaktır. Bu çalışmada risâlenin metin inşası yapılacak ve müellifin asıl metni ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Çalışma, İsam Tahkiki Neşir Klavuzu’nda belirtilen kurallara uygun yapılacak olup risâlenin içeriği fikhî yönden inceleme ve değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

A. Araştırma ve Değerlendirme

1. Müellifin Hayatı

İmam Birgivi’nin asıl adı, Muhammed/Mehmed, babasının adı, Pir Ali’dir. Dede-si Balıkesir Kepsutlu olan İskender Efendi’dir. 929/1523 tarihinde doğan Birgivi, aslen Balıkesirlidir. Âlim bir babadan doğan Birgivi, Arapça ve mantık ilimleri ve hafızlığını ikmal ederek ilk tahsilini babasından yapmıştır. Daha sonra ilim tah-

1 Emrullah Yüksel, “Birgivi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul:TDV Yayınları, 1992), 6/191-194.

2 Takıyyüddin Mehmed b. Pîr Ali el-Birgivi, *Risâletü İnkâzi’l-hâlikîn*, thk. Husâmeddin b. Mûsâ ‘Affâne (Kudüs, y.y. 2002), 1-151.

siline İstanbul'da devam etmiştir. Kânûnî döneminde Edirne Kassâm-ı askerîsi görevinde bulunan Birgivî, bu dönemlerden itibaren halkı bid'atlerden uzaklaştırmak için vaazlar verdiği gibi bu sözlü ikazlarını yazılı hâle getirip Şeyhulislam Ebüssuûd Efendi'ye (ö. 982/1574) reddiyeler yazacak hâle kadar götürmüştür. Bu uyarılar ve reddiyeler arasında kabirleri ziyarette yapılan yanlışlıklar, ücretle Kur'an okunmasının haramlığı, para vakfının câiz olmadığı, rüşvet ve kayırmaların devlet ve medreselerde olmaması gerektiği gibi çeşitli, ilmî, itikâdî ve ameli konular bulunmaktadır. Bid'atlarla mücadelede başarılı olamadığını gören Birgivî, Bayramiye tarikatına intisap etmiştir. Sultan II. Selim döneminde günümüzde İzmir'in Ödemiş ilçesi Birgi köyünde bulunan medreseye hoca olarak tayin edilen Birgivî, ömrünün sonuna kadar burada ilmî faaliyetlerde bulunduğu için Birgivî nisbesi ile meşhur olmuştur. Birgivî, Arap dili alanı yanında İslâmî ilimlerden tasavvuf, fıkıh, akâid, tefsir, kıraat ve hadis alanlarında çoğu Arapça olmak üzere birkaç Türkçe eser vermiştir. 981/1573 senesinde vebadan vefat eden Birgivî, nisbesini aldığı Birgi'de defnedilmiştir. Kendisine altmışa yakın risale ve kitap isnâd edilse de³ Yazma Eserler Kütüphanesi'nde yüzden fazla eser kayıtlıdır.⁴ Bu eserlerden her birinin çeşitli nüshaları bulunmaktadır. Bu risalelerden biri de çalışma konumuz olan ve muhteva olarak Kur'an'ın ücret karşılığı okutulmasının câiz olmadığı hakkındaki risalesidir.

2. Risâle fi 'ademi ahzi'l-ücre 'alâ kırâeti'l-Kur'ân Adlı Eserin Özellikleri

2.1. Eserin Müellife Nispetinin Güvenilirliği

Bu risâle'nin Birgivî'ye aidiyetinde bir sorun yoktur. Çünkü müellif, nüshaların birçoğunda bu risâlenin *İnkâzü'l-hâlikîn* isimli Arapça risâlenin ihtisar edilmiş ve Türkçeleştirilmiş bir eser olduğunu zikretmektedir. *İnkâzü'l-hâlikîn* isimli eserin ise kendisine aidiyetinde bir sorun zaten yoktur.⁵ Nitekim *İkâzu'n-nâimîn ve ifhâ-mü'l-kâsırîn* isimli eserinde de *İnkâzü'l-hâlikîn* isimli eserine atıf yapmaktadır.⁶ Ay-

3 Yüksel, "Birgivi", 6/191-194.

4 Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı (TYEKB), Yazma Eserler Portalı (Erişim 10 Mart 2025).

5 Birgivi, *İnkâzü'l-hâlikîn*, 1-2.

6 Takıyyüddin Muhammed b. Pîr Ali el-Birgivi, "İkâzu'n-nâimîn" *Resâil li'l-İmâm Birgivi*, (b.y., y.y., ts.), 117, 119, 120.

rica Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar ve Laleli koleksiyonlarında risalenin başlığında eserin Birgili Mehmed Efendi’ye ait olduğu yazılıdır.⁷ Müellif Yazma Bağışlar koleksiyonu nüshasının mukaddimesinde de kendisini Mehmed b. Pir Ali olarak tanıtmaktadır. Ayrıca Arapça olarak yazılan nüshanın ferağ kaydında eserin Birgivi’ye ait olduğu yazılıdır.⁸ Bu da eserin kendisine aidiyetinde şüphe olmadığını gösterir niteliktedir.

2.2. Eserin Telif Sebebi

Birgivi, bu risâleyi dostlarının isteği üzerine daha önce uzunca ve Arapça yazdığı *İnkâzü’l-bâlikîn* isimli eserin anlaşılmamasının zorluğundan dolayı kaleme aldığını ifade etmektedir. Birgivi, *İnkâzü’l-bâlikîn* isimli eserini, ücret karşılığı Kur’an okuyanların yayıldığını ve bunun bid‘at olduğunu vurgulamak için yazdığını söylemektedir. Bu eser de belirtilen eserin muhtasarı olduğu için konu birlikteliği olmakla beraber Türkçe meâl ve şerhlerle birlikte müellifin görüşlerini büyük ölçüde yansıtabilen özgün bir eserdir.

2.3. Eserin Konusu ve Önemi

Eser, ücret karşılığı Kur’an okumanın caiz olmadığını ispat hakkındadır. Birgivi, bu eserinde kendi döneminde yaygın olan ve para karşılığı Kur’an okuyup sevabını ölüye bağışlamanın caiz olmadığı ve bunun ölüye hiçbir faydasının olamayacağını ispat etmeye çalışmıştır.

2.4. Eserin Üslubu ve Müellifin Konuları İşleyiş Tarzı

Birgivi, bu eserini Kitap/Kur’ân-ı Kerim, sünnet ve Hanefî ulemanın fetvalarına dayanarak yazmıştır. Modern çalışmalara kıyasla bir mukaddime, üç bölümden oluştuğu söylenebilir. Mukaddime’de risâleyi yazma sebebini izah etmiştir. Birinci bölümde meseleyi beş âyet ile izah etmeye çalışmaktadır. İkinci bölümde ise mese-

7 Takıyyüddin Muhammed b. Pîr Ali el-Birgivi, *Risâle fi ‘ademi cevâzi kırâeti’l-Kur’ân bi’l-ücre* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, 03706-037), vr. 355b-358a.

8 Takıyyüddin Muhammed b. Pîr Ali Birgivi, *Risâle fi ‘ademi cevâzi kırâeti’l-Kur’ân bi’l-ücre* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Serez, 03706-037), 1a-2b.

leyi sekiz hadis ile açıklamaya çalışmaktadır. Üçüncü bölümde ise Hanefî ulemanın meseleyi umumî ve husûsî olarak ele alış biçimlerinden bahsetmektedir. Umûmî olarak ele alınan şey, “itaat/ibadet kabilinden olan şeylerde icârenin câiz olmayacağı” hükmüdür. Bu genel hükümden Mergînânî’nin (ö. 593/1197) *el-Hidâye*’si gibi bazı Hanefî eserlerinde Kur’an öğretiminin istisnâ edildiği; yine bazı Hanefî eserlerinde “imamlık, müezzinlik yapmak ve fıkıh gibi ilimlerin okutulmasında icârenin istisna edildiği” bildirilmiştir. Müellif, özel fetvalardan ise sekizini istidlal etmiştir.

2.5. Eserde Kullanılan Kaynaklar

Müellifin, meseleyi izah için istidlalde bulunduğu deliller arasında Kur’an, Hadis ve Hanefî fetâvâ eserleri bulunduğu zikredilmişti. Kur’ân-ı Kerim’den Bakara, 2/41 ve 2/174; el-En’âm, 6/90; Hûd, 11/15 ve el-İsrâ, 17/18. âyetleri ile istidlâl etmiştir. Hadis-i şeriflerden istidlâl ettiği hadislerin bazısının kaynağını kendisi zikretmiş iken bazısında kaynak zikretmemiştir. Hadislerin birçok varyantının da bulunduğu dikkate alındığında burada sadece ismen zikrettiği kaynakları zikretmekle yetinmek yerinde olacaktır. Bunlar arasında İmam Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ve Bez-zâr’ın (ö. 292/905) *el-Müsned*’i, İbn Mâce’nin (ö. 273/887) *es-Sünen*’i, Tirmizi’nin (ö. 279/892) *es-Sünen*’i, Taberânî’nin (ö. 360/971) *el-Mu‘cemü’l-evsat*’ı ve *el-Mu‘cemü’l-Kebîr*’i, bulunmaktadır. Hanefî eserlerinden ise İftihâruddîn el-Buhârî’nin (ö. 542/1147) *Hulâsatü’l-Fetâvâ*’sı, Radıyyüddîn es-Serahsî’nin (ö. 571/1176) *el-Muhîtu’s-Serahsî*’si, Burhânü’s-Şerîa el-Mergînânî’nin (ö. 616/1219) *el-Muhîtu’l-Burbânî*’si, Ebür-Recâ ez-Zâhidî’nin (ö. 658/1260) *Kunyetü’l-münyâ*’sı, Abdullah el-Mevsilî’nin (ö. 683/1284) *İhtiyâr*’ı, Tâcü’s-şerîa el-Buhârî’nin (ö. 709/1309) *el-Hidâye* şerhi *Nihâyetü’l-kifâye li-dirâyeti’l-Hidâye*’si, Hindistanlı Hanefî fakihlerinden Âlim b. Alâ’nın (ö. 786/1384) *el-Fetâvâ’t-Tatarbâniyye*’si ve Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekir el-Hanefî’nin (ö.?) *Mecmau’l-fetâvâ*’sı, bulunmaktadır.⁹

2.6. Eserin Muhtevâsı

Eserin muhtevâsının ve Birgivî’nin bu husustaki görüşlerinin tam anlaşılması için aslında başta ana eser olduğunu söylediği *İnkâzü’l-hâlikîn*¹⁰ isimli risalesi; bunun ya-

9 Takıyyüddîn Mehmed b. Pîr Alî el-Birgivî, *Risâle-i İnkâzi’l-hâlikîn* Tercümesi, (İstanbul: İBB Atatürk Kitaplığı, Nadir Eserler, OE_Yz_0504_13), vr. 152b-153a.

10 Takıyyüddîn Muhammed b. Pîr Ali el-Birgivî, “İnkâzü’l-hâlikîn”, *Resâil li’l-İmâm el-Birbivî*, (b.y., y.y., ts.), 168-192.

nında daha sonra yazmış olduğu *Îkâzu’n-nâimîn ve ifhâmü’l-kâsırîn*¹¹ isimli risâlesi ve bu eserden sonra gelen reddiyelere reddiye olarak yazdığı *Hâşiye-i Îkâzi’n-nâimîn*¹² ile *Fetâvâ-yı Birgivi*¹³ isimli eserinin incelenmesi gerekir. Çünkü Birgivi, *Îkâzu’n-nâimîn* isimli eserinde ücretle Kur’an okumanın câiz olmadığı konusunun bir kısmını ele aldığını ancak bu eserde ise diğerinden farklı olarak kesin bilgi oluşacak derecede ele almak istediğini söylemektedir.¹⁴ *Hâşiye-i ikâzi’n-nâimîn* isimli eserinde ise ana eserde açıklamaya çalıştığı şeyleri reddedenlere karşı hezeyan olarak nitelediği on altı madde saymaktadır. Bu on altı maddeye daha önce *İnkâzü’l-hâlikîn*’de cevap verdikleri maddelerde mezkur esere atıf yapmış, yeni zikrettiği maddelere ise bu *Hâşiye*’de cevap vermiştir.¹⁵

Mehmet Ümütlü, *Îkâzu’n-nâimîn* isimli risâlesini merkeze alarak Birgivi’nin konu hakkındaki görüşlerini değerlendirmeye çalışmıştır. Ancak *İnkâzü’l-hâlikîn* isimli eserdeki bütün bilgileri dikkate almadığı için bazı yönlerin eksik kaldığı söylenebilir. Bu meselede Birgivi’nin görüşlerinin tüm yönleri ile açıklanması için konumuz olan ve tahkiki yapılacak olan Türkçe eser de dâhil konu ile ilgili tüm eserlerinin bütüncül bir çerçevede ele alınması amaçlanmaktadır.¹⁶ Bu bölümde söz konusu beş eserdeki bilgiler sentezlenerek Birgivi’nin görüşleri tam bir şekilde ortaya konmaya çalışılacaktır. Tahkikine çalışılan eserde Birgivi ücretle Kur’an okuma meselesinde üç hususu dikkate almaktadır. Bu üç hususu açıklamaya geçmeden önce Birgivi’nin ücretle Kur’an okuma çeşitlerini taksimatını bilmek faydalı olacaktır.

Birgivi, okuyucunun niyetini dikkate almadan meşru bir Kur’an okuyuşunun lahn, teganni, abdestsiz veya cünüp olarak Kur’an’a dokunmadan okuma yapmak olduğunu ifade eder. Çünkü bunlarla birlikte yapılan kıraat zaten haramdır. Bu şartlarla yapılan kırâate karşı da ücret almak tebean haramdır. Ancak kendi zama-

11 Takıyyüddîn Muhammed b. Pîr Ali el-Birgivi, “Îkâzu’n-nâimîn ve ifhâmü’l-kâsırîn”, *Resâil li’l-Îmâm el-Birbivî*, (b.y., y.y., ts.), 116-123.

12 Takıyyüddîn Muhammed b. Pîr Ali el-Birgivi, “Hâşiye-i ikâzi’n-nâimîn”, *Resâil li’l-Îmâm Birgivi* (b.y., y.y., ts.), 124-127.

13 Mehmet Özkan, “Osmanlıca Metinlerde İslâm Hukuku Motifleri: ‘Fetâvâ-yı Birgivi’ Örneği”, *Bahkesir İlahiyat Dergisi* 1/1 (30 Haziran 2015), 79-107.

14 Birgivi, “Îkâzu’n-nâimîn”, 117.

15 Birgivi, “Hâşiye-i ikâzi’n-nâimîn”, 124.

16 Mehmet Ümütlü, “Ücret Karşılığında Kur’an Okunması Problemi Bağlamında Birgivi’nin Görüşleri ve Değerlendirilmesi”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (30 Aralık 2020), 1602-1624.

nındaki ücretle Kur'an okuyanların çoğunun bu vasıfta olduğunu söyler. Yukarıda sayılan haram maddeleri yapmadan sahih bir kıraatle ücretle Kur'an okumak iki yönden dikkate alınır. Birincisi, ücreti verip okutan kişinin durumu; ikincisi ücret alıp okuyan kişinin durumudur. Bu iki kısım şu alt kısımlara ayrılabilir.

A- Sahih kıraat karşılığında para vermek. Bu üç kısma ayrılır.

1- Parayı veren kişi, verdiği parayı ücret sayar. Bu iki kısımdır.

a- Bu ücreti sevabı kendisine ve dostlarından birine olmak şartı ile geçmiş bir okuyuş için sayar.

b- Bu ücreti gelecekte yapacağı bir okuyuş için yapar. Bu iki kısımdır.

I- Sevabını kendisine veya dostlarından birine bağışlamasını emreder.

II- Sevabını okuyucunun kendisine bırakıp ibadet yapmasına vesile olur. Bu dört kısımdır.

i- Okuyucunun Kur'an'ın manasını düşünüp ondan öğüt almasını kasteder.

ii- Okuyucunun Kur'an'ı tekrar edip unutmamasını kasteder.

iii- Okuyucunun sesli bir şekilde okuyup cemaatin dinlemesini kasteder.

iv- Okuyucunun kabristanda okumasını isteyip ölülerin ruhlarının bundan faydalanmasını kasteder.

Bunların dışında bunların hepsini veya bunlardan bileşik olarak bazılarını kastedebilir.

2-Parayı veren kişi, verdiği okumak şartı ile sıla¹⁷ varsayar ve verdiği kişinin kendi isteği ile okumasını bekler. Bu kısımda yukarıdaki sekiz kısmın tamamını içine alabilir. Buradaki tek fark, sevabının verilmesini emretme yerine ücret olmaması için kendi isteği ile bağışlamasını beklemektir.

3-Parayı veren kişi, verdiği okuma şartı olmadan sıla varsayar. Çünkü okumadığında kızmaz ve verdiği kesmez. Bu kısım da yukarıda sayılan sekiz kısmı içine alabilir. Bu durumda yirmi dört kısım ortaya çıkar.

17 Birgivî, sıla kavramını "birr kapsamında olan amellerden birini işlemeyi kastederek hibede bulunmak" şeklinde tanımlamaktadır. Bk. Birgivî, "İnkâzü'l-hâlikîn", 176.

B- Sahih kıraat karşılığında para almak. Bu da para vermek ile aynı kısımlara ayrılmakla beraber para verme durumlarından fazla olarak okuma şartı olmadan sıla olarak verdiği kısımda okuyucu yapılan iyiliğe vefa olarak okuyup sevabını ona bağışlaması vardır.

Birgivi, bunların dışında parayı veren veya ücret karşılığı okuyanın yaptığı işin duyulmasını ve görülmesini istemeleri de dikkate alındığında bunun açık bir şekilde başlı başına sayılması gereken bu kısımlara girmeyen ve haramlığı açık bir şey olduğunu söyler. Birgivi, yirmi dört madde, birbiri ile çarpıldığında beş yüz yetmiş altı ettiğini son madde ile beş yüz yetmiş yediye ulaşacağını söyler. Kendisi bu maddelerden batıllığını ispat etmeye çalıştığı şeyin para verenin gelecekte okuyacağı Kur’an’ı sevabı kendisine veya dostlarından birine olması niyeti ile verip, para verilmediğinde okumayacak olan bir kişinin de bu ücret karşılığında okuyup sevabını parayı verene bağışlaması konusudur. Bu madde çerçevesinde kendi zamanında uygulanan şey, bir kişinin para vakfedip vakfiyesine her gün bir cüz okumak şartı ile onun karşılığında bir dirhem veya iki dirhem para verilip okuyucunun sevabını kendi ruhuna veya başkalarının ruhuna bağışlamasını istemektir. Bunun yanında yaşlı birisinin bilen birisine elli dirhem karşılığında bir hatim okunmasını istemektir.¹⁸ Birgivi, bu vb. durumların batıllığını tahkiki yapılan eserde ve diğer eserlerinde şu ilkelere dayanarak ispat etmeye çalışmıştır.

2.6.1. Ücretle Kur’an Okumayı Riya ile İlişkilendirmesi

Birgivi, ücretle Kur’an okumanın haramlığı ile ilgili en çok dikkat çektiği nokta riyânın haramlığıdır. Çünkü Birgivi, ücret karşılığı Kur’an okumayı riya kapsamında değerlendirmektedir. Birgivi’nin *İnkâzü’l-hâlikîn* kitabını yazma sebeplerinden en öne çıkan konunun bu olduğu söylenebilir. Birgivi, *İnkâzü’l-hâlikîn* isimli risalenin işlevini izah ederken “Bu, birçok beldedeki Müslümanlar arasında yayılan Kur’an-ı Kerim’i dünyalık toplamak için kazanç merkezi ve âyetleri az bir parayla değiştirme mahalli olmasının batıllığını anlatmak ve bu hatayı ortadan kaldırmak için yazılan bir risaledir.” şeklinde ifade etmiştir. Ana konusu, ücret karşılığı Kur’an okumanın haramlığını ispat etmek olan bu risaleyi bir mukaddime, bir maksat (ana bölüm) ve bir de hatimeden oluşturduğunu söylemekle beraber üzerine binâ ettiği şeyin ne olduğunu göstermek için mukaddimeyi dörde ayırıp birinci bölümünde niyeti;

ikinci bölümünde riya'yı ele almıştır. Birgivî'nin meselenin mukaddimesine niyet konusu ile başlamasının sebebi, ibâdetlerde niyetin şart olması, niyetin sıhhat veya sekâmetinin ihlas ile riya arasını ayıran tek şey olmasıdır. Niyetin lügat anlamının “kast etmek”; şer'î ıstılahtaki anlamının “yaptığı amele kendisini sevk edecek şekilde hakikaten veya hükmen amele bitişik olması şartı ile Allah'a yakınlığı kalben kastetmek” şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanım ile birlikte kalben kat'î bir kast olmadan dil ile söyleme, içten geçirme ve kalbine sonradan hatırlatma gibi şeylerin amel olamayacağını ifade eder. Kalbine sonradan hatırlatmaya örnek olarak bir kimse acıkıp açlığını gidermek için kendine yemek hazırlayıp sonradan dili ile “Ben bu yemeği ibadete güç kazanmak için yedim.” deyip bunu kalbine dikte ettiği durumu kastetmektedir. Bunu ise şer'î anlamda bir niyet saymaz.¹⁹

Birgivî, riya'yı lügaten “bir kişinin üzerinde bulunduğu işi, tersine göstermesi” olarak görmek anlamında olan “ru'yet/görmek” fiilinden geldiğini ifade eder. Şer'î ıstılahta ise “dünya menfaatini ahiret ameli ile elde etmek” şeklinde tanımlamıştır. Lügavî anlamı olan görme anlamında yapılan ibadetlerin haramlığında şüphe olmadığını söyler. İstılâhî tanımında yer alan dünya menfaatinden kastının ise “ister Allah tarafından, ister insanlar tarafından olsun ölmeden önce elde ettiği haz” olarak tarif eder. Riyanın zıddı olan ihlası “ahiret menfaatini âhiret ameli ile elde etmek” şeklinde tarif etmiştir.²⁰ Riyanın tanımına delil olarak “Kim dünya hayatını ve onun ziynetini isterse onlara amellerinin karşılığını eksiksiz veririz. Orada onlar hiçbir zarara uğratılmaz. Onlara âhirette ancak cehennem ateşi vardır. Dünyada yaptıkları boşa gitmiştir ve yaptıkları batıldır.”²¹ âyetini ve “Kim dünyayı isterse burada dilediğimiz kimseye dilediğimizi veririz. Sonra onu cehenneme atarız. Oraya kınanmış ve hor bir şekilde atılır. Kim de ahireti ister ve onun için gayret ederse onun gayretini kabul ederiz.”²² âyetini delil getirmiştir. Birgivî, üzerinde çalışılan risalede bu iki âyet ile birlikte “Allah'ın âyetlerini az bir para karşılığı satmayın”,²³ “Allah'ın indirdiği Kitabı gizleyenler ve onu az bir para karşılığı satanlar karınlarında ancak cehennem ateşi yerler.”²⁴ ve “De ki ey Muhammed ben sizden Kur'an'dan dolayı bir ücret iste-

19 Birgivî, “İnkâzü'l-hâlikin”, 168-169.

20 Birgivî, “İnkâzü'l-hâlikin”, 173.

21 Hûd, 11/15-16.

22 el-İsrâ, 17/18-19.

23 el-Bakara, 2/41.

24 el-Bakara, 2/174.

miyorum. Bu ancak âlemlere bir hatırlatmadır.”²⁵ âyetlerini delil getirir. “Kur’an’ın bazı âyetleri bazılarını müfessirdir.” ilkesine vurgu yaparak delil getirdiği bu âyetlerde az paradan kastın dünya olduğunu “De ki dünya metâi (Allah katında) çok azdır.”²⁶ âyeti ile tefsir eder. Bunların sonucunda bu âyetlerin ortak yönü kendisinin de ifadesi üzere ihlasla yapılmayan âhiret amelleri kabul edilmeyeceği gibi; Kur’an okumak gibi âhiret ameli olan bir şey ile dünyalık kazanmak da riya kapsamına girer. Bu ise haram olduğundan “Kur’an’ı ücret ile okumak haramdır.” hükmüne varır.²⁷

Birgivi, bu meselede şer’î delillerden Kitap/Kur’an ile istidlâl ettiği gibi sünnet ile de istidlâl etmiştir. Türkçe risalede sünnetten istidlâl ettiği hadis, sekizdir. Bunlardan rivâyet edildiği eserlerde bulunan hadisleri zikretmek gerekirse şunlardır:

el-Hidâye’de Kitâbü’l-icâre bahsinde geçen “Kur’an’ı okuyun ancak onunla yemeyin.”²⁸ hadisi;

Tirmizi’nin *Sünen*’inde İmrân b. Husayn’dan rivâyet ettiği “Kim Kur’an okursa Allah’tan istesin. Yakında bazı topluluklar gelecek ki onlar Kur’an okuyup karşılığını insanlardan isteyecekler.”²⁹ hadisi;

Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde Übey b. Ka’b’dan rivâyet ettiği “...Kim âhiret amelini dünyalık için işlerse onun için âhirette bir pay yoktur.”³⁰ hadisi;

Taberânî’nin *el-Mu‘cemü’l-evsat*’ta Ebû Hüreyre’den rivâyet ettiği “Bir kişi, âhiret ameli ile bezenip âhiret amelini istemezse yerlerde ve göklerde lanete uğrar.”³¹ hadisi;

25 el-En‘âm, 6/90.

26 en-Nisâ, 4/77.

27 Birgivi, “İkâzu’n-nâimîn”, 120.

28 Bu hadis, asıl hadis kaynaklarında bulunamadığı için bu kaynak verilmiştir. Ebü’l-Hasen Ali b. Ebûbekr el-Fergânî el-Merğînânî, *el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti’l-mübtedi*, thk. Tallâl Yûsuf (Beyrut:Dâru İhyâit-Türâsî’l-Arabî, ts.), 3/238.

29 Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *es-Sünen*, thk. Beşşâr Avvâd Ma’rûf (Beyrut:Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 1998), 5/179 Fezâilü’l-Kur’ân 2917.

30 Ebû Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şu‘ayb el-Arnaût - Âdil Mürşid vd. (Beyrut:Müessesetü’r-Risâle, 2001), 35/146-148 h. no:21221, 21223, 21225; Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdullâh en-Nisâbü’rî el-Hâkim, *el-Müstedrek âle’s-Sahihayn*, thk. Mustafâ Abdulkâdir Atâ (Beyrut:Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1990), 4/346 h. no:7862; Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Bustî İbn Hibbân, *es-Sahih*, thk. Şu‘ayb el-Arnaût (Beyrut:Müessesetü’r-Risâle, 1988), 3/562 h. no:2958.

31 Ebü’l-Kâsım Müsnidü’d-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Evsat*, thk. Târik b. İvâdullâh b. Muhammed - Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî (Kahire:Dâru’l-Haremeyn, ts.), 5/96 h. no:4776.

Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-kebîr*'inde "Kim âhiret ameli ile dünya talep ederse yüzü belirsizleştirilir, ismi cennetlikler defterinden silinip cehennemlikler listesine kaydedilir."³² hadisi;

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde rivâyet ettiği "Hüzün kuyusundan Allah'a sığınım... O cehennemde bir deredir ki cehennem günde dört yüz kere ondan Allah'a sığınır... Orası, amelleri ile riyada bulunan Kur'an okuyucular için hazırlanmıştır. Muhakkak ki Allah'ın en buğzettiği Kur'an okuyucuları arasında ümerayı ziyaret edenler bulunur."³³ hadisidir. Birgivi, bu hadiste ümerayı ziyaretten maksadın dünyalık elde etmek için devlet yetkililerine yakınlaşmak olduğunu söylemektedir. Ayrıca Birgivi, Kur'an okumanın namaz, oruç, tehlil, tesbih gibi olduğunu ve bunda Allah'a yakınlık anlamı olan ibadet niyeti ile yapılması gerektiğini söylemektedir. Hanefî ulemadan mutekaddîmine göre imamlık, müezzinlik, ilim öğretmek de namaz kılmak gibi sayıldığı için ücret mukabili yapmanın caiz olamayacağını bildirmişlerse de müteahhirine göre ücret mukabili yapmak caiz sayılmıştır. Ancak ücret ile yapıldığında sevabını alamayacağını ifade ettiklerini de söyler. Çünkü diğer bir hadiste "Ameller(in sevabı) niyetlere göredir. Herkese niyet ettiği vardır."³⁴ buyurulmuştur. Bu durumda ücret mukabili Kur'an okunduğunda ne okuyana ne de okutana sevap vardır. Hatta ikisi de günahkâr olurlar. Okuyan dünyalık elde etmek istediği için; okutan da ona ortak olduğu içindir. Hatta kıyamet günü ücretini aldığı kişiye karşılığını vermesi gerektiğini söylemektedir.³⁵

Birgivi, *İnkâzü'l-bâlikîn*'de buna benzer olan ancak niyetin sâlim olması ile ihlas ve rıyanın birbirinden ayrıldığı örnekleri şöyle sıralar. Mesela bir kimse fakirlikten kurtulmak için vâkıa suresini okursa veya kendisine iyilikte bulunan bir kimseye dua veya onun ve geçmişlerinin ruhuna Kur'an okusa burada riya olup olmadığını kişinin niyetinin belirlediğini söyler. Vâkıa suresini okuyup fakirlikten kurtulma isteği ibadetlere güç bulmak niyeti ile ise; kendisine ihsanda bulunduğu kimseye okuması "İyiliğin karşılığı ancak iyilik değil midir?" âyeti ve "İnsanlara

32 Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb eṭ-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefî (Kahire:Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 2/268 h. no:2128.

33 Ebû Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî (b.y.:Dâru İhyâ'î'l-Kütübî'l-Arabiyye, ts.), 1/94 h. no:256.

34 Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Buhârî, *Sabîhu'l-Buhârî*, thk. Mustafa Dîb el-Buğa (Dımaşk:Dâru İbn Kesîr; Dâru'l-Yemâme, 1993), 1/3, Bed'ül-vahy 1.

35 Birgivi, *Risâle-i İnkâzi'l-bâlikîn Tercümesi*, vr. 153b.

teşekkür etmeyen Allah’a şükretmez.” hadisinin muktezasınca amel ise bunun ihlas olduğunda şüphe olmadığını söyler. Ancak vâkıa suresini okuyup duasının kabulü sonucunda fakirlikten kurtulmayı dünyevî haz için isterse ve iyilik yapana Kur’an okuyarak onun daha çok dünyalık vermesini isterse bunun da riya olacağına hiçbir şüphenin olmadığını söyler.³⁶

Birgivî, *İnkâzü’l-hâlikîn*’de ücretle Kur’an okunmasının câiz olmadığını icmâ ile ispatında getirdiği iki argümandan birisi, ümmetin niyetsiz amelin sevabının olmadığına icmâ etmeleri diğeri ise riyanın haramlığında icmâ etmesidir.³⁷

Son tahlilde Birgivî, ücretle Kur’an okumayı Kitap, sünnet ve icmâdan getirdiği delillerle niyetin dünyalık olup olmamasına bağlı olarak riya veya ihlas ile ilişkilendirmektedir. Riya ile ilişkili olan Kur’an okumaları haram kabul etmektedir.

2.6.2. Ücretle Kur’an Okumayı Mahza (li-Zâtihâ Maksud) İbadet veya Vesîle Olup Olmaması Yönünden Değerlendirmesi

Birgivî, ücretle Kur’an okunmasının hükmünün ne olduğunu yapılacak olan şeyin mahza ibadet mi yoksa ibadete vesîle olan bir şey mi olup olmadığına göre değişeceğini ifade etmektedir. Bu meseledeki görüşünü net bir şekilde *İkâzu’n-nâimîn* adlı risalesinin başında işlemiştir. O, ücretle yapılan ibadet suretindeki fiillerin kesin haram olması için fiilin, mahza ibadet hüviyetinde olması, vesîle olmaması ve bedenî olması şartını getirmektedir. İbadet hüviyetinde olup mahza ibadet olan bedenî fiillerin namaz, oruç, Kur’an okumak, tehlil, tesbih, tasliye/salavat getirme vb. gibi olduğunu ve bunların ücretle yapılmasının haram olduğunu ifade etmektedir. Bedenî olmasını şart koşması, mahza ibadet vasfında olan ibadetlerde niyâbetin olmamasına bağlamaktadır. Ezan, ikâmet ve ilim öğretmek gibi fiiller ise mahza ibadet sayılmayıp vesîle kabilinden sayıldığını söylemektedir. Çünkü mesela bunlardan müezzinlik ile namaz kılınmış olmayıp namaz vaktini haber verme vardır. Bu da vesîle anlamındadır. Birgivî mahza ibadetlerin ücretle yapılmasını hiçbir İslâmî mezhepte olmadığı gibi hiçbir semâvî dinde de olmadığını ve ücretle yapılan bir ibadette hiçbir sevap olamayacağını ifade etmektedir. Ücretle ibâdet yapmada birinin diğerinden daha kötü olduğu iki durum ortaya çıkacağını söylemektedir. Bunlar, ibadeti hem sevabı

36 Birgivî, “İnkâzü’l-hâlikîn”, 174.

37 Birgivî, *İnkâzü’l-hâlikîn*, 102-103.

olsun hem de ücretini alayım şeklinde bir niyet ile yapmak; diğeri ise bundan daha kötü olan sadece parasını alma niyeti ile yapmaktır. Bunu diğerinden daha çok kötü yapan şey sadece dünyalık hedefinin olmasıdır. Bunu anlamının yolu deverânın/ döngü olup olmadığına bakmaktır. Deverân, bir şeyin varlığı diğer şeyin varlığına, yokluğu yokluğuna bağlı olmasıdır. Yani ücret varsa ibadet suretindeki fiil var; ücret yoksa fiil yok demektir. Bu da ibadet suretindeki fiilde sadece ücret hedeflendiğini gösterir ki en kötü olan budur. Birgivî, bu iki durumda da yapılan filleri riya kapsamına dâhil ettiği için haram saymaktadır.³⁸

Birgivî, mâlî yönü tam olan zekat veya yarım olan hac ibadetleri mahza ibadet kapsamına alınmama sebebinin şu şekilde açıklamaktadır. Bir kişi, mesela ücret karşılığında başka birisinin mâlî ibadet olan zekâtını ödenmesi gereken yerlere ulaştırırsa, ulaştıran kişinin fiili ibadet suretinde olsa da ücret mukabili olduğu için sevabı olmasa da günahı da yoktur. Çünkü bu mâlî bir ibadet olduğu için bunun sarf edilmesi gereken yerlere dağıtımında vekâlet caizdir. Hac gibi mürekkeb/hem mâlî hem bedenî olan ibadetlerde ise niyâbete cevâz veren fukahâyâ göre niyâbeten hac yapan kişi sevap almasa da mükellef üzerinden sorumluluk düşeceğini söyler. Yine mâlî yönü bulunan bir ibadet olmasa da içinde Kur'an okuma bulunan rukye vb. şeyleri caiz görenler açısından ücret alınması ise tedâvî kabilinden sayılıp mahza ibadet olmaması açısından caiz görüldüğünü söyler.³⁹

Birgivî, ücretle Kur'an okumanın haramlığının yapılan şeyin mahza ibadet olup olmaması yönünü aklı/kıyâsî delil olarak da sunmaktadır. *İnkâzü'l-bâlikîn*'de delil olarak kullandığı aklı iki argümandan birisi, Kur'an okumanın namaz ve oruç gibi mahza ibadet olması; diğeri ise ücretle Kur'an okumanın gerçekte sevap satmak olduğudur. Bir kişinin önceden yaptığı bir ibadetin sevabını satması caiz olmadığı gibi şu anda ücret karşılığı ibadetin sevabının satılması da caiz değildir.⁴⁰

2.6.3. Ücretle Kur'an Okumayı İcâre Kapsamında Değerlendirmesi

Birgivî, Kur'an okumanın ücretle yapılmasını üzerinde çalıştığımız risalesinde icâre saymaktadır. Mütekaddim Hanefîlerin imamlık, müezzinlik ve dînî ilimleri öğretmeyi ve Kur'an okumayı ücret karşılığı yapmayı icâre kapsamında değerlendirip

38 Birgivî, "İkâzu'n-nâimîn", 116-117.

39 Birgivî, "İkâzu'n-nâimîn", 118.

40 Birgivî, *İnkâzü'l-bâlikîn*, 103.

“Tâatler üzere icâre/kirâlama câiz değildir.”⁴¹ şeklinde umumî bir kurala bağlayarak câiz görmediklerini; parayı hem alana hem de verene günah olacağını belirtmişlerdir. *el-Hidâye*’de Kur’ân öğretmeyi⁴² diğer bazı Hanefî fıkıh kitaplarında ise imamlık, müezzinlik ve fıkıh/dînî ilim öğretmenin bu kuraldan istisnâ edildiğini ifade etmektedir. Ücret karşılığı Kur’ân okumak ise hiçbir Hanefî âlimin cevaz vermediği bir icâre olduğunu iki yönden delillendirir. Birincisi, Hanefîlerce umûmî bir kural olan “Tâatler üzere icâre caiz değildir.” kuralıdır. İkincisi ise husûsî olan delillerdir. Birgivî, bunlardan sekiz âlimin görüş ve fetvası üzerinden görüşünü delillendirmiştir. Bu fetvaların ortak yönleri ve ayrıldıkları noktalar şöyledir:

el-İhtiyâr,⁴³ *Mecma’u’l-Fetâvâ*,⁴⁴ *el-Fetâvâ’t-Tatarhâniyye*,⁴⁵ *el-Muhîtu’l-Burhânî*⁴⁶, *el-Muhîtu’s-Serahsî*⁴⁷, *el-Fetâvâ’z-Zabîriyye*⁴⁸, *el-Kunye*⁴⁹ ve *el-Hulâsa*’da⁵⁰ geçen fetvaların ortak anlamı şudur: Bir kimse, kabri üzerinde Kur’ân okuması için malından vasiyet etse yapılacak fiil ücret karşılığı bir fiil makamında olduğu için bunun icâre anlamına gelmesinden dolayı bu vasiyet batıldır. Ancak *el-Fetâvâ’t-Tatarhâniyye*, *el-Kunye* ve *el-Muhîtu’l-Burhânî*’de buna ilaveten Kur’ân okuyucu belirli olup sıra tarîki ile okumadığı müddetçe ücret aldığı için bu fiilin icâre makamında olacağı söylenmiş demektir. *el-Fetâvâ’t-Tatarhâniyye*’de, Ebû Nasr (Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Akta’ el-Bağdâdî ö. 474/1081) “*Bu gibi şeyler, halifelerin hiç birinde görülmediği için bid’attır.*” dediğini naklederler. Bu sonuçtan dolayıdır ki

41 Ebû’l-Fadl Abdullâh b. Mahmûd el-Hanefî el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta’lîl’l-Mubtâr* (Kahire: Matbaatü’l-Halebî, 1937), 2/59.

42 Merğînânî, *el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti’l-mübtetî*, 3/238.

43 Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta’lîl’l-Mubtâr*, 5/84.

44 Ahmed b. Muhammed İbn Ebî Bekir, *Mecma’u’l-fetâvâ* (Ankara: Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar, 06 Mil Yz B 221), vr. 161a.

45 Ferîdüddin Âlim b. Alâ’ ed-Dihlevî el-Hindî Enderpetî, *el-Fetâvâ’t-Tatarhâniyye* (Hindistan: Mektebetü Zekerîyya Bedâyübend, 2010), 20/53.

46 Birgivî, *el-Muhîtu’l-Burhânî* isimli eserde bu bilginin var olduğunu zikretse de bu eserde böyle bir bilgi bulunamamıştır.

47 Ebû Abdillâh Burhânü’l-İslâm Muhammed b. Muhammed es-Serahsî et-Tüsânî Radiyyüddîn, *el-Muhîtu’r-Radavî es-Serahsî* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yeni Cami, 00563), 234a.

48 Zahirüddîn Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ömer (ö. 619/1222), *el-Fetâvâ’z-Zabîriyye* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 02381), 498b-499a.

49 Ebû’l-Recâ Necmüddîn Muhtâr b. Mahmûd b. Muhammed el-Gazmînî el-Mutezilî Zâhidî, *Kunyetü’l-Münye li-tetmîmi’l-Gunye*, ts., 384.

50 İftihârüddîn Tâhir b. Ahmed b. Abdirreşîd el-Buhârî, *Hulâsatü’l-Fetâvâ* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 02318), 81a-83b. Bu eserde bu konu ile ilgili bir metne rastlanmamıştır.

Tâcûş-şerî'a,⁵¹ ücret karşılığı Kur'an okuyan kimsenin ve okutan kimsenin sevaba nail olamadığı gibi günahla ortak olduklarını söylemiştir. Birgivî, bu fetvanın temelinde ibadet niyetinin olmamasını gösterir.

Birgivî, bunun gibi yerlerde dil ile "Ben bunu aynı zamanda Allah rızası için de yaptım." dese bile ibadet niyeti bulunamayacağını ve bunun gibi bir şeyin keyfiyetini çocuklara sorulduğunda onların bile icâre veya ihlas olup olmayacağını bilebileceğini söyler. Kendisinin getirdiği delillerin sağlam ve yeterli olduğunu ifade ederek ücret mukabili Kur'an okumayı caiz sayanların delillerinin bu kadar kuvvetli deliller karşısında zayıf olduğunu ifade eder. Câiz olduğunu bildirenlerin bu söylediklerinin tevil imkânı varsa tevil edilmesi yoksa tamamen reddedilmesi gerektiğini savunur. Onların dayandığı delillerinin âhâd haber makamında olduğunu, âhâd haberlerin kitâp, sünnet, icmâ, kıyasa muhalif olduğunda kabul edilmemesi gerektiğini hatırlatır.⁵²

2.6.4. Ücretle Kur'an Okumanın Sıla-i Şer'iyeye Kapsamında Olup Olmaması Açısından Değerlendirmesi

Birgivî, sıla ve zıddı sayılan ücretin arasındaki farkı anlatmak için alt başlık açmıştır. Birgivî'nin kendileri ile istidlâl ettiği Hanefî ulemânın özel fetvalarını da bu kavram üzerine bina ettiğini ifade eder. Fukahânın "Bu fiil ücrettir sıla değildir; bu siladır ücret değildir." gibi cümleler sarf etmesi, sıla gibi bir kavramın olduğuna işaret eder. Birgivî, sıla kavramını "birr kapsamında olan amellerden birini işlemeyi kastederek hibede bulunmak" şeklinde tanımlamaktadır.⁵³ Bunun için bir kişinin beytülmal veya belirli bir kesime mahsus vakıflara mesela kadılar, hocalar, öğrenciler, imamlar ve müezzinlerin erzakını sağlayan fon veya vakfa bir şeyleri hibe etmesine sıla demektir. Bu grupların yaptığı işler âhiret ameli olup bu yerlerden faydalanan kişilerden kim Allah'a yakınlık kastı ile zikredilen işleri yaparsa sıla mahiyetli verilen bu şeylerden faydalanması helal olduğu gibi yaptığı işin âhirette sevabını beraberinde alabileceğini söyler. Ancak bağışlanan bu şeylerden almak için mezkûr

51 Ebû Abdillâh Ömer b. Sadrişşerîa el-Evvel Ubeydillâh b. Mahmûd el-Mahbûbî el-Buhârî Tâcüşşerîa, *Nihâyetü'l-kifâye li-dirâyeti'l-Hidâye* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 01193), 130a.

52 Birgivî, "İkâzu'n-nâimîn" 118-119.

53 Birgivî, "İnkâzü'l-hâlikîn", 176.

işlerle iştigal ederse artık ücret almış gibi olacağından alınan şeyler haram olur ve yaptığı ibadet suretinde olan şeyin sevabını da alamaz. Bu meselede detaylı bir örnek vermek gerekirse Birgivi şunları söylemektedir:

“Mesela fakir bir kişi Allah rızasını düşünerek ilim öğrenmek için işe koyulsa ancak fakirliğinden kurtulmak için çalıştığında ilim öğrenmekten geri kalıyorsa, bu kişi medreseden ihtiyacını da giderebilmek için bir vazife karşılığı hücre istese bakılır. Eğer bu kişi mal elde etmek için değil de sadece ihtiyacını giderip bunu ilim öğrenmeye yardımcı olması için yaparsa aldığı helal olur. Aksi olursa haram olur. Bu verilen hükümlerin doğruluğunu mütekaddim ulemanın fıkıh öğretiminin ücretle yapılmasının caiz olmadığını bildiren fetvalarının gösterdiğini ifade eder. Müteahhir ulemanın dini işlerin zayi olmasını önlemek için zaruret ilkesine dayandırarak zamanımızda caiz denmesini ise kabul etmemektedir. Çünkü ona göre yukarıda söylenen şekli ile sıla sistemi uygulandığında zaruret ilkesine dayanmaya ve dinin elden gitmesi gibi bir tehlikenin ortaya çıkmasının imkânı yoktur. Aksine öğretme karşılığında dünyalık elde ettikçe ilim öğretme isteği olan birçok kişi ortaya çıkıp o vazifeyi elde etmek için rüşvet verme, yöneticilerden istişâ/torpil yaptırma fiilleri ortaya çıkıyor. Buna biz de zarureten caizdir mi diyeceğiz? İşte bu kabul edilebilir bir şey değildir.”⁵⁴

Birgivi, bunun yanında zaruret ilkesinin ölümle karşı karşıya kalınacak derecede bir durumun çıkması gibi bir durum olmadıkça mümkün olamayacağına dayanarak ücretle Kur’an okumanın haramlığına bu ilkenin uygulanamayacağını söyler. Çünkü bir günlük yiyeceği olan bir kişiye dilenmek caiz olmadığına ve hiçbir Kur’an okuyucusu da bu durumda olmadığına göre böyle bir zaruret oluşmamaktadır. Eğer böyle bir durumda olursa başkasının malını izinsiz yemeye bile cevaz vardır.⁵⁵

Birgivi, birisine para vakfederek onun hisbeten/maddî bir karşılık beklemeden Kur’an okumasının caiz olmasını da bunlara ilaveten açar. Bunun caiz olabilmesini dul, yetim, fakir olan fakih, muallim ve öğrencilerin faydalandığı bir yeri vakfedip orada yaşayanlar da hisbeten Kur’an okumuşlarsa bunun sıla anlamı taşıdığını kabul eder. Ancak bunun aksine bir vakıf yapıp Kur’an okumayı emredip sevabını bağışlamasını isterse işte bunda sıla anlamı olmadığından ücret mukabili olan her şey de sonuçta icâre anlamında olacağından bu sıla-i şer’iyye kapsamına girmeyeceğini

54 Birgivi, “İnkâzü’l-hâlikîn”, 176-177.

55 Birgivi, *İnkâzü’l-hâlikîn*, 84.

söyler. Çünkü okuyanlar mal için okumuştur. Bu ise dünya ile ahiret ameli işlendiği için riya olup şer ve masiyet bulundurur. Ayrıca bu kişi insanları şerre sevk etmiştir. Sevk eden de ücretle okuyan gibi günahkârdır.⁵⁶

2.7. Yazma Nüshaların Özellikleri

Yazma on iki nüshadan biri meâl ve şerhi bulunmayan sadece istidlâl edilen âyet, hadis ve Hanefî fukahâsının fetvalarının Arapça metinleri ile birlikte birkaç âyet ve hadisin Arapça izahından oluşmaktadır. Diğer on bir nüshası istidlâl edilen âyet, hadis ve fukahâ fetvalarının metni yanında meâl ve şerhi bulunmaktadır. Bu nüshalardan Arapça olan nüsha ile birlikte toplamda dokuz nüsha, Süleymâniye Kütüphânesi'nde; iki nüsha Konya Yazma Eserler Kütüphânesi'nde; biri Bursa İnebey Kütüphânesi'nde; biri ise İBB Atatürk Kitaplığı'nda bulunmaktadır. Bu nüshalardan Konya'daki iki nüshanın isimleri aynı olup bunların dışında hiçbir nüsha diğeri ile aynı isimle kayıtlı değildir. Bu nüshalar mecmualar içerisinde olduğundan yazmanın fiziki özelliklerinden bahsedilmeyecektir. Burada kütüphanede kayıtlı olduğu ismi, kütüphane adı, kütüphanede kayıtlı olduğu koleksiyon ve numarası ile kayıtlı olduğu varak bilgileri verilecektir. Eğer kaydedilen varak numarası ile gerçekte bulunduğu varak bilgilerinde farklılık varsa gerçekte bulunduğu varak numaraları da parantez içerisinde bildirilecektir. Bunun yanında nüshanın okunaklı olup olmadığı dikkate alınarak okunaksız veya müstensihin imlâyı bilmeyen birisi olmasından dolayı okunaklı olan nüshalar belirtilecektir. Tahkikte kullanılacak remzler, başlıklarda o nüshanın ismi olarak kullanılacaktır. Bu remzler, bulunduğu kütüphanenin isminin ilk harfi ile koleksiyon isminin ilk harfinin birleşiminden oluşturulacaktır. Nüshaların isimleri yazılması gerektiği imlâ, dil ve atıf kurallarına göre değil Kütüphanedeki kayıtlı olduğu asıl şekli ile aktarılacaktır.

2.7.1. Süleymâniye Kütüphanesi'nde Bulunan Türkçe Nüshalar

SY/سی Nüshası: *Ücretle Kur'an Okumanın Câiz Olmadığı*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 04552-002, 77^b-83^b varakları arasında kayıtlıdır. Bu risâlenin metni, Osmanlı Türkçesi ile yazılmış ve harekelidir. Bu risâlenin remzi, SY/سی olacaktır.

56 Birgivî, "İkâzu'n-nâimîn" 119-120.

SL/سل Nüshası: *Risâle fî ademi cevâzi kırâeti’l-Kur’ân bi’l-ücre*, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, 03706-037, vr. 386-390. Bu nüsha aslında 355^b-358^a varak numaraları arasında bulunmaktadır. Bu risalenin remzi SL/ سل olacaktır.

SH/سح Nüshası: *Ücretle Kur’an Okutmanın Doğru Olmadığı Hakkında Bir Risâle*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 01140-003, vr. 74-90. Bu nüsha aslında 76^b-86^b varak numaraları arasında bulunmaktadır. Bu risalenin remzi SH/سح olacaktır. Bu risalenin metninde müstensihin yazıyı tam bilmeyen birisi olmasından kaynaklı olduğu düşünülen birçok imla hatasından dolayı metin inşasında bu nüsha dikkate alınmayacaktır.

SE/سا Nüshası: *Risâle fî beyâni ademi abzi’l-ucra alâ kırâati’l-Kur’an*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 00704-002, vr. 17-22. Bu nüsha aslında 17^b-21^a varak numaraları arasında bulunmaktadır. Bu nüshanın remzi, SE/سا olacaktır.

SS/سس Nüshası: *Risâleti Türkiyye fî tabkiki mes’eleli kırâati’l-Kur’ân bi’l-ücreti*, Süleymaniye Kütüphanesi, Sütlüce Dergâhı, 00031-002, vr. 17-23. Bu nüsha aslında 17^b-22^a varak numaraları arasında bulunmaktadır. Bu nüshanın remzi, SS/سس olacaktır.

SM/سم Nüshası: *Birgivi Mehmed Efendi’nin Ücretle Kur’an Okunmasına Dair Fetvası*, Süleymaniye Kütüphanesi, Mehmed Arif-Mehmed Murad, 00174-009, vr. 123^b-125^a. Bu nüsha aslında 119^b-124^a varak numaraları arasında bulunmaktadır. Bu risale için SM/سم remzi kullanılacaktır.

SR/سر Nüshası: *Kur’anı Ücretle Okumak Caiz Olmadığına Dair Risale*, Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, 01177-007, vr. 91-94. Bu nüsha aslında 91^b-94^a varak numaraları arasında bulunmaktadır. Bu risale için SR/سر remzi kullanılacaktır.

SB/سب Nüshası: *Îkâzu’n-Nâ’imîn Tercemesi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Beşir Ağa Koleksiyonu, 00672-011, vr. 96-134. Bu nüsha, aslında 70^b-73^b varakları arasındadır.

2.7.2. Süleymâniye Kütüphânesi’nde Bulunan Arapça Nüsha

SSA/سبع Nüshası: *Risâle fî ademi cevâzi kırâ’eti’l-Kur’ân bi’l-ücre*, Süleymaniye Kütüphanesi, Serez, 03832-001, vr. 1^a-2^b. Bu nüshayı daha önce geçen Sütlüce nüshasından ayırmak için Arapça olmasını da dikkate alarak sonuna ayn konularak

remzi SSA'/سسع olacaktır. Bu nüshanın Türkçe olarak yazılmadan önce *İnkâzü'l-hâlikîn*'den ilk ihtisâr edilen şekil olabilir.

2.7.3. Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Kütüphanesi'deki İki Nüsha

KA/قا Nüshası: *Ücretle Kur'an Kırâ'atı ve Nukûdî Ademi Cevâzı*, Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Bölge Yazma Eserler, BY00005651/9, 89^b-93^b. Bu risale KA/قا şeklinde sembolize edilecektir.

KB/قب Nüshası: Aynı isimle yine Konya'da aynı yerde BY00009543/3 numara 181b-185b varakları arasında kayıtlı bir nüsha daha vardır. Bu nüsha için KB/قب remzi kullanılacaktır.

2.7.4. Bursa İnebey Kütüphanesi'nde Bulunan Nüsha

BK/بك Nüshası: *Ücret ile Kur'an Okumak Hakkında Risâle*, Bursa İnebey Kütüphanesi, Genel, 1255/3, 16-18. Bu nüsha aslında 16^a-18^b varakları arasında kayıtlıdır. Bu nüshanın remzi, BK/بك olacaktır.

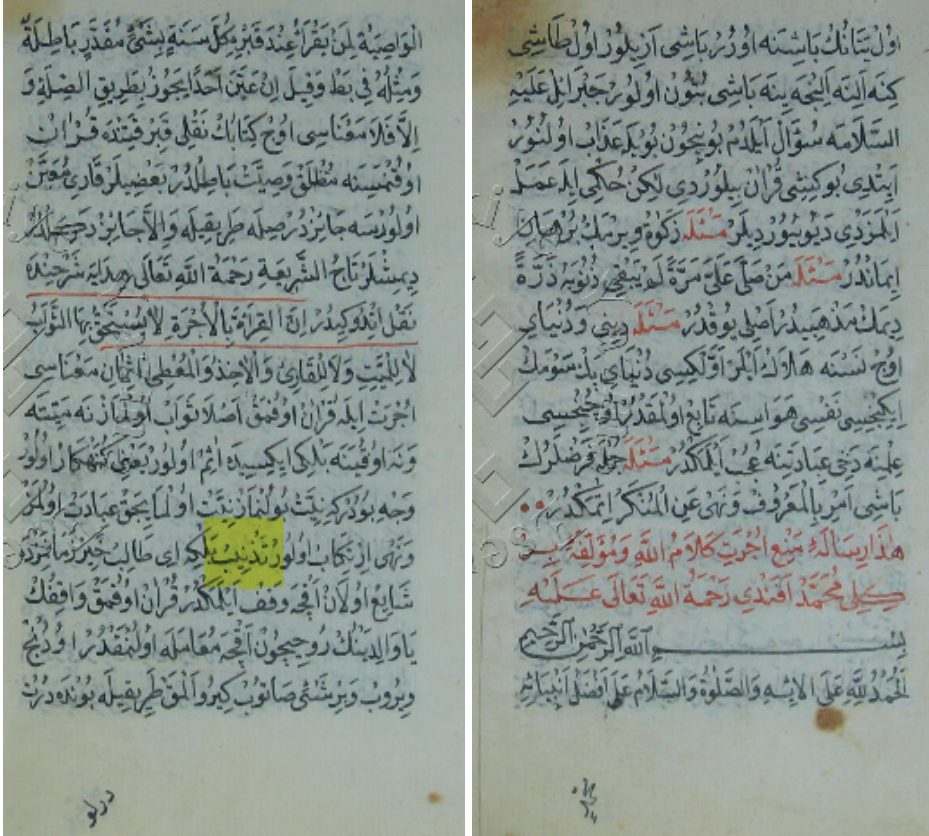
2.7.5. İBB Atatürk Kitaplığı'nda Bulunan Nüsha

AK/آك Nüshası: *Risâle-i İnkâzî'l-hâlikîn Tercümesi*, İBB Atatürk Kitaplığı, Nadir Eserler, Demirbaş no: OE_Yz_0504_13, vr. 151^b-154^b. Bu nüshanın remzi, AK/آك olacaktır.

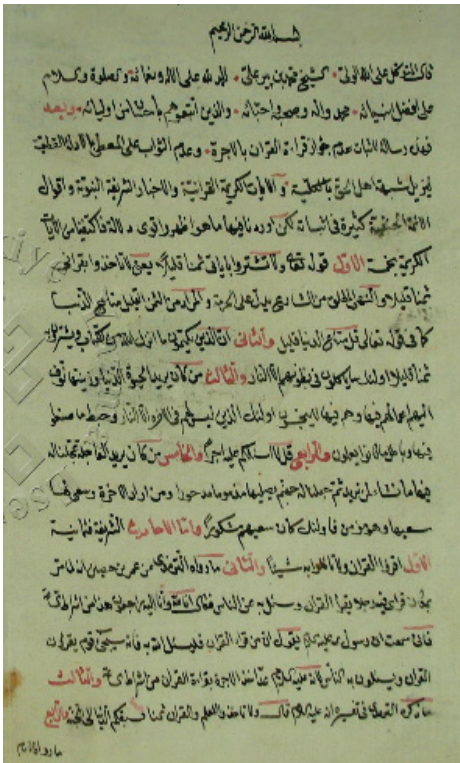
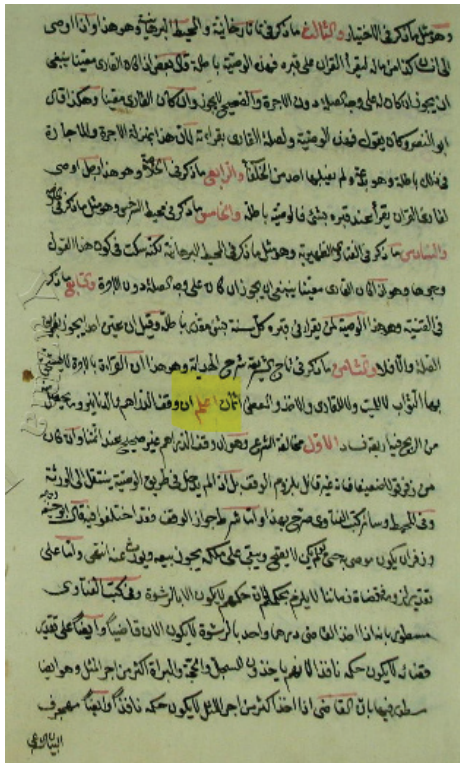
2.8. Tahkikli Metin Neşrinde İzlenilen Yöntem

Tahkikli metin neşrinde izlenilen yöntem, SH nüshası dışındaki bütün nüshaları dikkate almak olacaktır. Çünkü nüshalar, çalışmayı imkânsız kılacak kadar fazla olmayıp bütün nüshalar dikkate alındığında metin inşası efrâdını câmi bir vasıfta olacağı düşünülmektedir. Nüsha resimlerinden bir Arapça iki Türkçe örnek verilecektir.

2.9. Nüsha Resimleri

Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 04552-002, vr. 77^b ve 83^b (İlk ve Son Sayfa).

Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Bölge Yazma Eserler, BY00005651/9, 89^b-93^b
(İlk ve Son Sayfa)

Sonuç

Takiyyüddin Mehmed b. Pir Ali el-Birgivî, birçok ilim dalında kendini ispat etmiş Osmanlı âlimlerinden biridir. Arap dili alanında gramer kitabı yazacak derecede Arapçaya hâkim olması yanında tasavvufî kişiliği ve fakihliği ile de kendini ispat etmiştir. İlmî dirayetini bid'atlerle mücadele için kullanan Birgivî, zamanında ortaya çıkan ve bid'at olduğunu iddia ettiği şeylerin ortadan kaldırılması için gayretler göstermiştir. Bid'at saydığı şeylerden birisi de ücret karşılığı Kur'an okuyup sevabını okutana bağışlamaktır. Bunun bid'at ve haram olduğunu ispat için, önce *İnkâzü'l-hâlikîn*, sonra onun Türkçe ve muhtasar hali olan üzerinde çalışılan *Risâle fi 'ademi abzi'l-ücre alâ kırâeti'l-Kur'ân* isimindeki risalesi, sonra *Îkâzu'n-nâimîn ve ifhâmü'l-kâsırîn* isimli risalesi, sonra bu risalede yazılanlara yapılan on altı farklı reddiye maddesi ve cevaplardan oluşan *Hâşiye-i Îkâzi'n-nâimîn* eseri bulunmaktadır. Ayrıca *Fetâvây-ı Birgivî* isimli eserinde de bu konularla ilgili fetvalar vermiştir. Birgivî, üzerinde tahkik ve tahlili yapılan *Risâle fi 'ademi abzi'l-ücre alâ kırâati'l-Kur'ân* eserinde şer'î delillerden kitaptan beş; sünnetten sekiz, Hanefî âlimlerin fetvalarından sekiz fetva ile meseleyi izah etmeye çalıştığını söylemiştir. Eserin muhtasar olması ve Birgivî'nin görüşlerini bütüncül bir şekilde yansıtmamasından dolayı diğer eserlerinden de istifade edilerek "ücretle Kur'an okumanın haramlığı" hakkında Birgivî'nin sonuca şu şekilde vardığı düşünülmektedir:

Kur'an-ı Kerim okumak, vesîle kapsamında değil bedenî bir ibadet hüviyetinde olduğu için namaz gibi mahza ibadetlerdendir. İbadetlerin kabulü için ihlas şarttır. İhlasın elde edilebilmesi için zıddı olan riyadan uzak olması gerekir. Riyayı ise lügaten gösteriş anlamına gelip bu anlamda birisi görsün, duysun veya övsün maksatlı olan Kur'an okumaktır. Ancak riyanın şer'î ıstılahtaki anlamı, âyet ve hadislerin delaletine göre âhiret ameli ile dünyayı elde etmektir. Lügavî anlamı ile paralel olarak birisi görsün ve övsün maksatlı Kur'an okumanın haramlığında ittifak vardır. Bunun yanında abdestsiz Kur'an'a dokunarak, lahn ve tegannilerle dolu bir şekilde okumak da caiz olmadığından bu okuyuş ile para alınmasa da caiz değildir. Sahih bir okuyuşa sahip birisinin para karşılığı Kur'an okuması ise şer'î ıstılahe göre riya kapsamına girer. Riya kapsamına giren bir ibadet fukahânın hisbeten yapmak anlamında kullandığı sıla-i şer'iyye kapsamına giremeyeceği için zıddı olan ücret kapsamına girer. Ücret ile yapılan bir hizmet ise fıkıhta icâre kapsamına girer. Hanefî ulemanın genel görüşü, taatler üzerine icâre caiz olmamasıdır. Özel fetvalarda da imamlık, müezzinlik ve dini eğitim, mahza ibadet olmayıp vesîle kapsamında olduğu için bunların ücret karşılığı yapılmasına cevaz verilse bile sevabını okutana veya yakınlarına bağışlamak şartı ile ücret karşılığı Kur'an okumayı caiz görmemişlerdir. Mezkûr delillerin tamamı ücretle Kur'an okumanın haramlığını gösterir.

B. Tahkikli Neşir

بسم الله الرحمن الرحيم⁵⁷

قال المتوكل على الله الولي الشيخ محمد بن پير علي،⁵⁸ الحمد لله على آلائه، ونعمائه⁵⁹، والصلاة والسلام على أفضل⁶⁰ أنبيائه محمد، وآله، وصحبه⁶¹، وأحبابه، والذين اتبعوه/هم بإحسان من أوليائه⁶² أجمعين.⁶³ وبعد؛ فهذه رسالة لإثبات عدم جواز قراءة القرآن بالأجرة، وعدم الثواب على المعطي، بالأدلة القطعية، لتزيل شبهة أهل الحق بالكلية.

والآيات القرآنية، والأخبار الشريفة النبوية، وأقوال الأئمة الحنفية كثيرة في إثباته. لكن أردنا فيها ما هو أظهر وأقوى دلالة، فاكثفنا من الآيات الكريمة.⁶⁴

Ammā ba‘d; bu ‘abd-i fakîr Mehemmed b. Pîr ‘Alî⁶⁵ bundan evvel⁶⁶ ücret ile Kur’ân-i ‘azîm⁶⁷ okutmak⁶⁸ ve şevâbı okudana olmak şartıyla cā’iz değil idüğün isbât ve izhâr⁶⁹ için *İnkâzû’l-Hâlikîn* adlı⁷⁰ bir⁷¹ risâle taşnîf⁷² itmiş idük⁷³ ve bu

57 عنوان الرسالة هكذا في بعض النسخ قبل البسملة: سم، سر: هَذِهِ رِسَالَةٌ فِي عَدَمِ جَوَازِ الْأُجْرَةِ عَلَى الْقِرَاءَةِ؛ سى: هذا رسالته منع اجرت كلام الله ومؤلفه بركلي محمد افندى رحمه الله تعالى عليه؛ سل: رسالته متعلقه لعدم جواز قراءة القرآن لمولانا بركوي رحمة الله عليه رحمة واسعة؛ سا: هذه رسالة في عدم أخذ الأجر على القرآن.

58 سسع + قال المتوكل على الله الولي الشيخ محمد بن پير علي.

59 سى، بك - ونعمائه.

60 قا - أفضل.

61 سل - وآله وصحبه.

62 سم - وأحبابه والذين اتبعوه/م بإحسان من أوليائه.

63 سم + أجمعين.

64 سسع + وبعد؛ فهذه رسالة لإثبات عدم جواز قراءة القرآن بالأجرة، وعدم الثواب على المعطي، بالأدلة القطعية، لتزيل شبهة أهل الحق بالكلية. والآيات القرآنية، والأخبار الشريفة النبوية، وأقوال الأئمة الحنفية كثيرة في إثباته. لكن أردنا فيها ما هو أظهر وأقوى دلالة، فاكثفنا من الآيات الكريمة.

65 SY, SH + Bu ‘abd-i fakîr Mehemmed b. Pîr ‘Alî.

66 SL, SH: aḳdem; AK - evvel.

67 SE, SH + ‘azîm.

68 SE, SH: okumak.

69 SL, SM, SH - ve izhâr.

70 SL, KA - *İnkâzû’l-Hâlikîn* adlı.

71 SL, SH: birkaç.

72 SY + ve te’lif.

73 KA + *İnkâzû’l-Hâlikîn*.

mes'elei ānda⁷⁴ tamam tahkik ve tedkik⁷⁵ itmiş idük. Ehl-i hakdan bi'l-külliyeye şübhei izāle itmiş idik edille-i kat'iyye ile.⁷⁶ Lākin 'arabī ve nev'ī ıtnābı müşte-mil olduğu ecilden⁷⁷ e'azz-i ihvānımız⁷⁸ ve aşdağ-ı hullānımız razakahümüllāhü te'ālā ve belleğahū ilā⁷⁹ akşā mā yürād⁸⁰ bu⁸¹ risāle⁸² ihtisār⁸³ olunup⁸⁴ Türki⁸⁵ ile terceme olursa nef'i tamām⁸⁶ olurdu didiler.⁸⁷ Bu kelām nefsinde hak olduğu⁸⁸ ve şıdk olduğu⁸⁹ ve ānlara muhālefet⁹⁰ bu hakīre⁹¹ sāig⁹² ve vāsi⁹³ olmadığı⁹⁴ ecilden bu 'ucāle ta'cıl olundu.⁹⁵ Cenāb-ı Feyyāz-ı⁹⁶ mutlakdan celle celālühü⁹⁷ ve 'amme nevālühü⁹⁸ mütevaqqı'ol⁹⁹dur ki bu hakīre hüsn-i niyyet¹⁰⁰ ve ihlāsla mübtelā¹⁰¹

74 SL: ānlarda.

75 KA - ve tedkik.

76 SL, SH: Ehl-i hakdan bi'l-külliyeye şübhei izāle itmiş idik edille-i kat'iyye ile.

77 SS: için.

78 SL, SH + ihvānımız ol resāyilden.

79 SL, SH - aşdağ-ı hullānımız razakahümüllāhü te'ālā ve belleğahū ilā.

80 KA: yürād.

81 SL, SH, AK - bu.

82 SL, SH - risāle.

83 SY: ihtisād; SM, KB - ihtisār.

84 SY: ve'n-nevd; SM, KB - olunup.

85 SS + lisan.

86 SY, SE, KA, KB, BK, SR, SH, AK: 'āmm.

87 SR: dirler; AK: didikleri.

88 SR - olduğu.

89 SY: ve şıdk olup; SL, SH, KA, BK - ve şıdk olduğu.

90 SY, SH, KA, BK - ve ānlara muhālefet.

91 AK, SH - bu hakīre.

92 SL, SE: sāyi'; SS: sāi'; SY, SH - sāig.

93 SL, SE, SY, SH - ve vāsi'.

94 SY, SH - olmadığı.

95 SL: olunup.

96 SM, SR - Cenāb-ı Feyyāz.

97 SL: celālühüdan.

98 SL, SH - ve 'amme nevālühü.

99 SL, SH - ol.

100 SM, SR, KA, BK - niyyet.

101 SY: yümütāl; SL: mübtelāi.

olanlara ḥüsn-i¹⁰² kabûl¹⁰³ ve ‘amel müyesser¹⁰⁴ ide.¹⁰⁵ Âmin.¹⁰⁶ Yâ mücî-be’s-sâ’ilin.¹⁰⁷

Bu maṭlûbuñ isbâtında¹⁰⁸ âyât-i kerîme-i Kır’âniyye¹⁰⁹ ve aḥbâr-i şerîfe-i nebe-viyye ve aḳvâl-i e’imme-i Ḥanefiyye¹¹⁰ den¹¹¹ delâleti¹¹² aẓhar ve aḳvâ olanları beyan idelim. Ammâ âyât-i kerîme beştir.

الأول: قوله تعالى: ﴿وَلَا تَسْتَوُوا بِآيَاتِي تَمَنَّا قَلِيلًا﴾ [البقرة، ٤١/٢]، يعني: لا تأخذوا بالقرآن ثمنًا قليلًا. والنهي المطلق من الشارع يدل على الحرمة. والمراد من الثمن القليل «متاع الدنيا»، كما في قوله تعالى: ﴿قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ﴾ [النساء، ٧٧/٤]¹¹³.

Evvelkisi: Allâh¹¹⁴ Te’âlânîñ¹¹⁵ kavlidir.¹¹⁶

﴿وَلَا تَسْتَوُوا بِآيَاتِي تَمَنَّا قَلِيلًا﴾

Ma’nâsı, “Benim âyât-i¹¹⁷ Kır’âniyyemle¹¹⁸ dünyayı aḥz eylemeñ.¹¹⁹ Şârî’den¹²⁰ nehy-i¹²¹ muṭlak taḥrîm içündür. Semen-i kalîlden murâd, dünyâdır.¹²² Zirâ âyât-i

102 KB - ḥüsn-i.

103 SL, SH: kabûli ile.

104 SH: ḥalâş müyesser; SL, SE, KA, BK - ve ‘amel müyesser.

105 KA, AK: eyleye.

106 SE - âmin.

107 SY: Yâ Rabbe’l-‘âlemin; SL, SH - Yâ mücibe’s-sâ’ilin.

108 SS, KB - isbâtında.

109 SY: merâtibe; SE - Kır’âniyye.

110 SL, SH + ġāyet çoktur.

111 SL, KB, BK - den.

112 SH + nihāyet.

113 سسع + الأول قوله تعالى: ﴿وَلَا تَسْتَوُوا بِآيَاتِي تَمَنَّا قَلِيلًا﴾ يعني: لا تأخذوا بالقرآن ثمنًا قليلًا. والنهي المطلق من الشارع يدل على الحرمة. والمراد من الثمن القليل «متاع الدنيا»، كما في قوله تعالى: ﴿قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ﴾.

114 SY: Ḥaḳ sübhānehū.

115 SL: Te’âlā ḥazretiniñ bu.

116 SL, SY: kavl-i şerifidir.

117 SY: Benim âyât.

118 SY: Kır’ânla.

119 SM, SR: eylemendir; SY + eylemen ve şârî’den nehy-i muṭlak vârid olmuştur.

120 SY, SL, SM - şârî’den.

121 KB: nefy.

122 SM - muṭlak taḥrîm içündür.

Kur'aniyye'nin ba'zı/sı ba'zı/sını müfessirdir. Kur'an'da¹²³ ﴿قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ﴾ buyurulmuştur.

İkincisi:¹²⁴

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيُسْتَرُونَ بِهِ تَمَنَّا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ﴾ [البقرة، ١٧٤/٢].

Ma'nası,¹²⁵ tahkikan¹²⁶ şunlardır ki Allāh¹²⁷ Te'ālā'nın kitabında¹²⁸ endürdüğünü gizlerler ve ānīla dünya alurlar. Ānlar¹²⁹ yemezler¹³⁰ karınları içinde¹³¹ illā od¹³² yerler.¹³³ Ya'nī odda yanmağa¹³⁴ sebep olur¹³⁵ şey¹³⁶ yerler.¹³⁷

Üçüncüsü:¹³⁸

﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا ثَوَفَّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالُهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يَبْخُسُونَ، أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبِاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ [هود، ١١/١٥].

semen-i kalilden murād, dünyadır.

123 SL, SH - Kur'an'da.

124 SSA': ve's-sānī; SL - ikincisi.

125 SR: Ya'nī.

126 KB: tahkik.

127 SY: Hāq.

128 SY- kitabında.

129 SY, KB - ānlar.

130 KB, SH: yemez.

131 SL, KA, KB - içinde.

132 SY, SL, SS, SH: nār.

133 SY: ekl iderler.

134 SL, SH - yanmağa.

135 SY, SE, KB, AK: olan; SL, SH: olacak.

136 SY, SL, SS, KA: şeyler.

137 SY, KA: ekl iderler.

138 SSA': ve's-sālisü; SL - üçüncüsü.

Ma’nası:¹³⁹ şol kimesne¹⁴⁰ ki ‘ameli ile dünyâ diler.¹⁴¹ Ānlara¹⁴² dünyâyı virirüz eksiksiz.¹⁴³ Ānlar¹⁴⁴ şunlardır¹⁴⁵ ki āḥirette ānlara bu ‘amelleri muḳābelesinde yoktur;¹⁴⁶ illā cehennem¹⁴⁷ odı¹⁴⁸ vardır. Ol itdikleri¹⁴⁹ ‘amelleri ḥabṭ ve¹⁵⁰ bāṭıldır.

Dördüncüsü:¹⁵¹

﴿قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا دِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ﴾ [الأنعام، ٩٠/٦].

Ma’nası: Di yā Muḥammed¹⁵² ben sizden ecir istemezün Ḳur’ân üzerine. Bu¹⁵³ Kur’ân¹⁵⁴, değildir illā ‘ālemīne¹⁵⁵ zikrādır.¹⁵⁶ Ānıñla dünyā taleb ve aḥz olunmak cā’iz değildir.¹⁵⁷

Beşincisi:¹⁵⁸

﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلِيهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا فَأُولَٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا﴾ [الإسراء، ١٨/١٧].

139 SS: ma’nā-i şerifi.

140 SY, SL + ler.

141 AK: murād iderler; SY: didiler.

142 SY, SL, SE, KB – ānlara.

143 SM, SR: eksiksiz virir.

144 SY – ānlar; SY + daḥī.

145 SS: ānlardır.

146 AK + ecir.

147 SY: düzaḥ.

148 SL, SH – odı.

149 SY, SL, SE: eyledikleri.

150 BK – ḥabṭ ve; SE: hep.

151 SSA’: ve’r-rābī’u; SL – dördüncüsü.

152 BK + ānlara.

153 SY, SL, SE – bu.

154 SE – Kur’ân.

155 SR: ‘ālemīniñ.

156 SR – zikrā.

157 SY, SS – Ānıñla dünyā taleb ve aḥz olunmak cā’iz değildir.

158 SSA’: ve’l-ḥḥāmisi; SL – beşincisi.

Ma'nāsi:¹⁵⁹ bir kimse ki¹⁶⁰ 'ameli ile¹⁶¹ dünyā dileye¹⁶² biz¹⁶³ dilediğimizi dünyādan¹⁶⁴ dilediğimiz kimselere ta'cıl ideriz. Āndan¹⁶⁵ sonra āhrette āniñ-içün cehennem¹⁶⁶ kılıruz. Ol¹⁶⁷ cehenneme girer mezmüm ve medhūr olduğu hâlde. Ve bir kimse ki 'ameliyle āhret dileye ve āniñ-içün sa'y-i maḥşûşla¹⁶⁸ sa'y eyleye.¹⁶⁹ Ya'nî ihlâşla işleye.¹⁷⁰ Dünyā ġarażı/nı karışdırmaya.¹⁷¹ ānların¹⁷² 'amelleri maḳbûl olur.

وأما الأحاديث الشريفة فثمانية.¹⁷³

الأول: «اقرأ القرآن ولا تأكلوا به شيئا».¹⁷⁴

Ammā eḥādīs-i şerīfe sekizdir.¹⁷⁵

Evvelkisi:¹⁷⁶ şāhibü'l-*Hidāye* zıkr eylemiştir.¹⁷⁷ Kitābü'l-icāre'de¹⁷⁸ ḥazret-i Rasūlullāh şallallāhü te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurmuştur.¹⁷⁹ «اقرأ القرآن ولا تأكلوا به شيئا»¹⁸⁰

159 SS: ma'nā-i şerifi.

160 SM, SR - ki.

161 SY, SL, SE + diler.

162 SL, SH: dilese.

163 SL, SS, AK: ben.

164 SE, SS - dilediğimizi dünyādan.

165 Sm, SR - āndan.

166 SY, SL, SE - cehennem.

167 SE - kılıruz ol.

168 SY - ile.

169 SM: eyler.

170 SM - işleye; SM, SR: işleyüp.

171 SY - Dünyā ġarażı/nı karışdırmaya; SL, SH + aşlā; SS: Dünyāya ġaraż karışdırmaya; SM, SR: Dünyā ġarażı olmaya.

172 SY - ānların; SL, SE, SH: ānuñ.

173 سماع + وأما الأحاديث الشريفة فثمانية.

174 المرغيناني، أبو الحسن علي بن أبو بكر الفرغاني (ت. ٥٩٣/١١٩٧م). الهداية في شرح بداية المبتدى، تحقيق: طلال يوسف، دار احياء التراث العربي - بيروت - لبنان - د.ت، ٢٣٨/٣. [لا توجد كلمة «شيئا» في الهداية]

175 SL, SH: Ammā eḥādīs-i şerīfe sekiz hadisle iktifā idelim.

176 SSA': el-evvelü.

177 SL - zıkr eylemiştir; SY: zıkr ittigiştir.

178 KB + dir; SL, SH + zıkr etmiştir.

179 SS + kim.

180 [«شيئا» كلمة سى بولونما مقده در» بوراده]. المرغيناني، الهداية في شرح بداية المبتدى، ٢٣٨/٣

Ma'nâsı: Kur'ânı okuñ ve ânıñla bir şey¹⁸¹ yemeñ. Ya'nî ânıñla dünyâ¹⁸² kazanmañ.

والثاني: ما رواه الترمذي¹⁸³ عن عمران بن حصين أنه لما مر بمعاذ فرأى فيه رجلا يقرأ القرآن، وسئل به عن الناس، فقال: «إنا لله وإنا إليه راجعون».

هذا من أشراط الساعة، فإني سمعت أنّ رسول الله عليه السلام يقول: «إن من قرأ القرآن فيسئل الله به فإنه سيجيئ قوم يقرؤون القرآن ويستلون به الناس».¹⁸⁴ لأنه عليه السلام عد أخذ الأجرة بقراءة القرآن من أشراط الساعة.¹⁸⁵

İkincisi: Tirmizî¹⁸⁶ rahmetullâh-i 'aleyh rivâyet itdiğidir.¹⁸⁷ 'İmrân¹⁸⁸ b. Huşayn rağıyallâhü te'âlâ 'anhümâ¹⁸⁹ dan¹⁹⁰ eyitdi.¹⁹¹ Netekim¹⁹² bir¹⁹³ kışsa ider.¹⁹⁴ Bir¹⁹⁵ kimse mürür etdi Kur'ân'ı okur.¹⁹⁶

181 SY, SL, SE, KA + bir şey'.

182 SS – dünyâ.

183 متن الحديث في الترمذي هكذا: «عن عمران بن حصين، أنه مرّ على قارئٍ يقرأ، ثمّ سألَ فاسترجع، ثمّ قال: سمعتُ رسولَ الله صلّى الله عليه وسلّم يقول: من قرأ القرآن فليُسألَ الله به، فإنه سيجيئ أقوامٌ يقرءون القرآن يسألون به الناس.»

184 الترمذي، أبو عيسى محمد بن عيسى (ت. ۲۷۹هـ/۸۹۲م). السنن، تحقيق: بشار عواد معروف، دار الغرب الإسلامي، بيروت – ۱۹۹۸، ۱۷۹/۵، فضائل القرآن ۲۹۱۷.

185 سسع + والثاني: ما رواه الترمذي عن عمران بن حصين أنه لما مر بمعاذ فرأى فيه رجلا يقرأ القرآن، وسئل به عن الناس، فقال: «إنا لله وإنا إليه راجعون». هذا من أشراط الساعة، فإني سمعت أنّ رسول الله عليه السلام يقول: «إن من قرأ القرآن فيسئل الله به فإنه سيجيئ قوم يقرءون القرآن ويستلون به الناس». لأنه عليه السلام عد أخذ الأجرة بقراءة القرآن من أشراط الساعة.

186 SY, SL + İmâm.

187 KA: eyledigidir.

188 SM, SR, SSA: 'Ömer

189 SS: hüseyin; SM + eyitdi.

190 SM – den.

191 SH – eyitdi.

192 SM – netekim; SY, SL, Sh: kim.

193 SE, SM, SR – bir.

194 SM, SR – kışsa ider.

195 SM, SR, KB, BK – bir.

196 KA, KB, BK + okur; SH: okurken.

Dahî su'âl¹⁹⁷ iydürdi.¹⁹⁸ 'İmrân¹⁹⁹ hâzretleri²⁰⁰ bunı göricek "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râci'un" didi ve eyitdi.²⁰¹ Hâzret-i Rasûlüllâh şallallahü te'âlâ 'aleyhi ve sellem'den işitdim eydürdi: «ويستملون الناس به من قرأ القرآن فلسئل الله تعالى به فإنه سيحيى أقوام يقرؤون القرآن»²⁰²

Ma'nâsı: Bir kimesne Kur'an okusa ânîñla Allâh te'âlâ'dan istesün zîrâ yakında bir tâ'ife gelse gerekdir. Kur'an'ı okuyup ânîñla nâsdan su'âl etseler gerekdir. Pes²⁰⁴ Hâzret-i risâlet²⁰⁵ penâh²⁰⁶ 'aleyhi'sşalâtü ve's-selâm,²⁰⁷ "Kur'an'la dünyâ ahz eylemek kıyâmet 'alâmetidir" didi.²⁰⁸

والثالث: ما ذكره الترمذي في تفسيره عليه السلام، قال: ²⁰⁹ «لا تأخذوا للعلم والقرآن ثمنا²¹⁰ قليلا²¹¹

فيسبقكم الدنيا إلى الجنة».²¹²

Üçüncüsü: Şeyh²¹³ tefsirinde²¹⁴ irâd eyledüğüdür.²¹⁵

قال النبي عليه الصلاة والسلام: «لا تأخذوا للعلم والقرآن ثمنا²¹⁶ قليلا²¹⁷ فیسبقکم الدنيا إلى الجنة».²¹⁸

197 SM, SR - dahî su'âl.

198 SY, SL: eydür.

199 SM, SR - 'İmrân.

200 SE, SH, KA + hâzretleri; SY, SL, KB: hâzreti; AK: rađıyallahü 'anh.

201 SM, SR - bunı göricek "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râci'un" didi ve eyitdi.

202 سی، سل، قب، بک - فلسئل الله تعالى به فإنه سيحيى أقوام يقرؤون القرآن.

203 سم، سر - به.

204 SM, SL, SH + pes.

205 SH - risâlet.

206 SM, SR + penâh.

207 KA, AK + 'aleyhi'sşalâtü ve's-selâm.

208 SL, SH: 'alâmetlerinden saydı.

209 سسع + والثالث: ما ذكره الترمذي في تفسيره عليه السلام، قال. هذا الحديث غير موجود في سنن الترمذي.

210 سم: ثمنا للعلم والقرآن.

211 سس، آك + قليلا.

212 أبو منصور محمد بن محمد الماتريدي، تأويلات أهل السنة، تحقيق، مجدي باسلوم (بيروت: دار الكتب العلمية، ٢٠٠٥)، ٧٠/٦. [هذا

الحديث غير موجود فيه. أنظر: يونس، ٧١/١١].

213 SL, SH + Ebü Manşür Mâturîdî ve; SS, SM, SR + raḥmatullâh; AK: raḥmatullâhi te'âlâ 'aleyh.

214 SL, SH: tefsirlerinde.

215 SL, SH: olunan ḥadîs-i şerîfidir.

216 سم: ثمنا للعلم والقرآن.

217 سس، آك + قليلا.

218 تأويلات أهل السنة لأبي منصور الماتريدي، ٧٠/٦.

Ma'nāsı: Muştula bu ümmete zıyā ve dīn ve rifat ve yeryüzünde temkīn²³⁹ ile. Bunlardan biri²⁴⁰ āhīret 'amelini dūnyā içün işlese ānīn-içün āhīrette ašlā naşīb yokdur illā nār.²⁴¹

والخامس: ما رواه الطبراني في الأوسط عن أبي هريرة أنه عليه السلام قال:²⁴²

Beşincisi: Taberānī rahmetullāhi te'ālā 'aleyh²⁴³ *Evsaṭ*'ında rivāyet itdüğidir. Hāzret-i²⁴⁴ Ebū Hūreyre²⁴⁵ raḍiyallāhü te'ālā 'anh²⁴⁶ eyitdi.²⁴⁷ İşitdim²⁴⁸ Rasūlüllāh 'aleyhi's-şalātü ve's-selām eydürdi.

"من ترين بعمل الآخرة وهو لا يريدھا ولا يطلبھا²⁴⁹ لعن في السموات والأرض".²⁵¹

Ma'nāsı:²⁵² Bir kimesne āhīret 'ameli ile bezense ya'nī işlese²⁵³ ānīnla²⁵⁴ āhīret dilemese göklerde ve yerlerde āna la'net ol (un)ur.²⁵⁵

239 KB, BK – ile.

240 SY, SE, SS – biri.

241 SL, SH + illa nār.

242 سسع + والخامس: ما رواه الطبراني في الأوسط عن أبي هريرة أنه عليه السلام قال.

243 SY, SE, BK, SM, SR: rahmetullāhi te'ālā 'aleyh.

244 SY, SL, SH, AK – hāzret-i.

245 SY, SL, SE, KA, KB, BK, SM, SR + den.

246 KB, SS, AK – raḍiyallāhü te'ālā 'anh.

247 SL, SH, AK – eyitdi.

248 KA – işitdim.

249 سا – لا يريدھا؛ سى: يريدھا.

250 : سى – ولا يطلبھا؛ سا: يريدھا.

251 الطبراني، أبو القاسم مسند الدنيا سليمان بن أحمد بن أيوب (ت. ۳۶۰/۹۷۱م)، المعجم الاوسط، تحقيق: أبو معاذ طارق بن عوض الله بن محمد – أبو الفضل عبد المحسن بن إبراهيم الحسيني، (دار الحرمين، القاهرة، ۱۹۹۵)، ۹۶/۵، ح. ۴۷۷۶: [متن هذا الحديث فى المعجم الاوسط هكذا: «إِذَا تَرَى الرَّجُلَ لِعَمَلِ الْآخِرَةِ وَهُوَ لَا يُرِيدُهَا وَلَا يَطْلُبُهَا لَعَنَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِينَ»]

252 SS: ma'nā-i şerifi.

253 SM, SR – bezense ya'nī işlese.

254 SA, KA, KB, SS, SH, AK + ānīnla

255 AK: olundu.

والسادس: ما رواه الطبراني في كبيره أنه عليه السلام قال: ²⁵⁶«من طلب الدنيا بعمل الآخرة طمس²⁵⁷ وجهه ويُحَقَّ²⁵⁸ ذِكْرُهُ وَأُثِّبَتْ اسمه في النار". ²⁵⁹

Altıncısı: Ṭaberānī rahmetullāhi te‘ālā ‘aleyh²⁶⁰ rivāyet itdüğidir.²⁶¹ *Kebir*’inde ḥazret-i²⁶² risālet²⁶³ penāh²⁶⁴ Rasūlullāh şallallahü te‘ālā ‘aleyhi ve sellem²⁶⁵ eyitdi.²⁶⁶

«من طلب الدنيا بعمل الآخرة طمس²⁶⁷ وجهه ويُحَقَّ²⁶⁸ ذِكْرُهُ وَأُثِّبَتْ اسمه في النار". ²⁶⁹

Ma’nāsı:²⁷⁰ Bir kimse āhiret ‘ameliyle dünyā taleb²⁷¹ eylese kıyāmet gününde yūzi belürsüz ola.²⁷² Ya’nī gözi ve burnı ve ağzı olmaya ve ānīn adı cennetlik defterinden kazına ve cehennemlik defterine²⁷³ yazıla. el-‘ıyāze bi’llāhi te‘ālā.²⁷⁴

والسابع: ما رواه ابن ماجة عن أبي هريرة أنه عليه السلام قال:

«نعوذ بالله من جُبِّ الحُزْنِ.»

قالوا: «يا رسول الله ما جب الحزن؟»

256 سماع + والسادس: ما رواه الطبراني في كبيره أنه عليه السلام قال.

257 سم، سر: اطمس.

258 سا: ونحوه؛ قاء، بك، أك، سح، سجع، ومُحَقِّقٌ؛ سس: ومُحَقِّقٌ؛ قب: ومحو.

259 الطبراني، أبو القاسم مسند الدنيا سليمان بن أحمد بن أيوب (ت. ٣٦٠/٩٧١م)، المعجم الكبير، تحقيق: حمدي بن عبد المجيد السلفي، مكتبة ابن تيمية - القاهرة (١٩٩٤)، ٢/٢٦٨، ح. ٢١٢٨٠. [متن هذا الحديث هكذا: «مَنْ طَلَبَ الدُّنْيَا بِعَمَلِ الْآخِرَةِ طُمِسَ وَجْهُهُ وَمُحَقِّقٌ ذِكْرُهُ وَأُثِّبَتْ إِسْمُهُ فِي النَّارِ.»]

260 BK + rahmetullāhi te‘ālā ‘aleyh.

261 SM, SR: etdi.

262 SR - *Kebir*’inde ḥazret.

263 SM, SR, SR - risālet; SS: Rasūlullāh.

264 SY + penāh.

265 SE, KA + şallallahü te‘ālā ‘aleyhi ve sellem; SS + ‘alehi’s-şalātü ve’s-selām.

266 SR - eyitdi; SS: buyurur.

267 سم، سر: اطمس.

268 سا: ونحوه؛ قاء، بك، أك، سح، سجع، ومُحَقِّقٌ؛ سس: ومُحَقِّقٌ؛ قب: ومحو.

269 المعجم الكبير للطبراني، ٢/٢٦٨، ح. ٢١٢٨٠.

270 SS: ma’nā-i şerifi.

271 SL, SE, BK, SR, SH, AK + taleb.

272 SY, SE, AK: olur.

273 SY, SE, KA: düzah defterinde.

274 SL, AK + el-‘ıyāze bi’llāhi te‘ālā.

قال: «وَادٍ فِي جَهَنَّمَ يَتَعَوَّذُ مِنْهُ جَهَنَّمُ كُلَّ يَوْمٍ أَرْبَعِ مِائَةِ مَرَّةٍ.»

قيل: «يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ يَدْخُلُهُ؟»

قال: «أَعَدَّ لِلْقَرَاءِ الْمَرَاءِينَ بِأَعْمَالِهِمْ، وَإِنْ أَبْغَضَ الْقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى الَّذِينَ يَزُورُونَ الْأُمَرَاءَ.»²⁷⁵

وأكثر القضاة في زماننا في حكم الأمراء بل زيارتهم أشد.

والمراد من الأعمال المذكورة في الآيات وفي الأحاديث ما كانت مخصوصة لذات الله تعالى، كالصلاة والصوم وقراءة القرآن والتسبيح والتلهيل وغيرها. أما الإمامة والتأذين وتعليم العلم والفقهاء فعند الأئمة المتقدمين لا يجوز بالأجرة، وأما عند الأئمة المتأخرين يجوز لكن لا يحصل الثواب.²⁷⁶

Yedindicisi: İbn Māce rahmetullāhi te‘ālā ‘aleyh²⁷⁷ rivāyet itdūğidir. Ebū Hü-reyre‘den²⁷⁸ raḍıyallāhü te‘ālā ‘anh²⁷⁹ eyitdi.²⁸⁰ Rasūlūllāh ḥazret-i ‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām eyitdi.

275 ابن ماجه، أبو عبد الله محمد بن يزيد القزويني (ت. ٢٧٣/٨٨٧م)، سنن ابن ماجه، تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي، (دار إحياء التراث العربية، د.ت.)، ٩٤/١، ح: ٢٥٦٠. [متن هذا الحديث في سنن ابن ماجه هكذا: «تَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنْ جُبِّ الْخُزْنِ! قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَا جُبُّ الْخُزْنِ؟ قَالَ: وَادٍ فِي جَهَنَّمَ، يَتَعَوَّذُ مِنْهُ جَهَنَّمُ كُلَّ يَوْمٍ أَرْبَعِ مِائَةِ مَرَّةٍ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ يَدْخُلُهُ؟ قَالَ: أَعَدَّ لِلْقَرَاءِ الْمَرَاءِينَ بِأَعْمَالِهِمْ، وَإِنْ مِنْ أَبْغَضِ الْقَرَاءِ إِلَى اللَّهِ الَّذِينَ يَزُورُونَ الْأُمَرَاءَ.»]

276 سمس + والسابع ما رواه ابن ماجه عن أبي هريرة أنه عليه السلام قال: «نَعَوَّذُ بِاللَّهِ مِنْ جُبِّ الْخُزْنِ. قَالُوا: «يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا جِبُّ الْخُزْنِ؟» قَالَ: «وَادٍ فِي جَهَنَّمَ يَتَعَوَّذُ مِنْهُ جَهَنَّمُ كُلَّ يَوْمٍ أَرْبَعِ مِائَةِ مَرَّةٍ.» قيل: «يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ يَدْخُلُهُ؟» قال: «أَعَدَّ لِلْقَرَاءِ الْمَرَاءِينَ بِأَعْمَالِهِمْ، وَإِنْ أَبْغَضَ الْقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى الَّذِينَ يَزُورُونَ الْأُمَرَاءَ.» وأكثر القضاة في زماننا في حكم الأمراء بل زيارتهم أشد». والمراد من الأعمال المذكورة في الآيات وفي الأحاديث ما كانت مخصوصة لذات الله تعالى، كالصلاة والصوم وقراءة القرآن والتسبيح والتلهيل وغيرها. أما الإمامة والتأذين وتعليم العلم والفقهاء فعند الأئمة المتقدمين لا يجوز بالأجرة، وأما عند الأئمة المتأخرين يجوز لكن لا يحصل الثواب.

277 SE, SM, SR + rahmetullāhi te‘ālā ‘aleyh.

278 SM, SR, SH - den; SE, KB; BK, SM, SR + ḥazretinden.

279 SE, SM, SR, SH, KA + rahmetullāhi ‘aleyh.

280 SE, KA, KB, AK + eyitdi; SM, SR: eydür.

"تَعَوُّذُوا²⁸¹ بالله²⁸² منْ جَبِّ الْحُزْنِ²⁸³ قالوا: يا رسول الله²⁸⁴ و/ما جب الحزن، قال: واد في جهنم يتعوذ بالله²⁸⁵ منه جهنم²⁸⁶ كل يوم أربع مائة مرة. قيل: يا رسول الله من يدخله؟ قال²⁸⁷: أعد للقراء المراءين بأعمالهم، وإن أبغض القراء إلى الله تعالى الذين²⁸⁸ يزورون الأمراء.

Ma'nası: Allāh Te'ālā'ya sığınmān cübb-i hüzünden. Aşhāb rıdvānullāh-i te'ālā 'aleyhim ecma'in²⁸⁹ eyitdiler.²⁹⁰ Cübb-i hüzn ne nesnedir? Yā Rasūlallāh! didiler.²⁹¹ Ol daḥī²⁹² eyitdi.²⁹³ Ol²⁹⁴ cehennemde bir deredir.²⁹⁵ Cehennem, āndan Allāh Te'ālā'ya günde dört yüz kere sığınur. Aşhāb²⁹⁶ rıdvānullāh-i te'ālā 'aleyhim ecma'in²⁹⁷ eyitdiler. "Yā Rasūlallāh²⁹⁸ āna kimler girür?²⁹⁹ Ḥazret-i³⁰⁰ Rasūlullāh 'aleyhi's-şalātü ve's-selām³⁰¹ eyitdi.³⁰² "Şol kāriler³⁰³ ki 'amelleri ile³⁰⁴ dünyā dileyeler³⁰⁵ ve daḥī

281 سس - تَعَوُّذُوا ؛ سى، سل، سا، قا: نعوذ.

282 سس، بك - بالله.

283 سس - منْ جَبِّ الْحُزْنِ.

284 سس، آك - قالوا يا رسول الله.

285 سم + بالله.

286 سم - منه جهنم.

287 قا - يا رسول الله من يدخله قال.

288 سا، قب - الذين.

289 SL, KA, AK + rıdvānullāh-i te'ālā 'aleyhim ecma'in.

290 KB: eyitdi.

291 SM, SR + didiler.

292 SS - ol daḥī; KA: Rasūlullāh şallallāhü te'ālā 'aleyhi ve sellem; AK: Rasūl ḥazret.

293 SM, AK - eyitdi; SS: buyurdi ki.

294 KA, AK + ol.

295 SE, SR - cehennemde bir deredir.

296 KA, AK + aşhāb.

297 KA + rıdvānullāh-i te'ālā 'aleyhim ecma'in.

298 KA, SM - Yā Rasūlallāh.

299 SY: giren kimlerdir.

300 KA, AK + ḥazret.

301 KA + Rasūlullāh ḥazret-i 'aleyhi's-şalātü ve's-selām.

302 AK + ki.

303 KA + dır; SL, SH: okuyıcılar ki.

304 KA, SM - 'amelleri ile.

305 SY, SE: dileyeler; SL: dilerler.

Allāh³⁰⁶ sübhānehū ve³⁰⁷ te‘ālā’nın katī sevmediği kāriler³⁰⁸ şunlardır ki³⁰⁹ beğleri ziyāret iderler.” Zamānımız³¹⁰ kādīlerini ekserisi beğler ma‘nāsındır.³¹¹ Belki bunları³¹² ziyāret³¹³ etmek³¹⁴ daḥī³¹⁵ beğleri ziyāret etmekden³¹⁶ eşeddir. Bu āyātda³¹⁷ ve bu³¹⁸ eḥādīste zıkr ol(un)an ‘amel ve āḥiretten murād şol ‘amellerdir ki ānıñ vasfı/važ’ı bizzāt Allāh sübhānehū ve³¹⁹ te‘ālā’ya³²⁰ yakın(lık) için ola. Meselā³²¹ namaz kılmak ve oruç tutmak ve Qur’ān okumak ve tesbīḥ ve tehlīl eylemek gibi. Ammā³²² imāmet ve ezān okumak³²³ ve Qur’ān³²⁴ okumağa öğretmek³²⁵ ve kıra’at³²⁶ ve fıkıh öğretmek³²⁷ imāmlarımızñ muḳaddemleri katında bunlar daḥī namaz kılmak gibidir.³²⁸ Bunları ücret ile itmek³²⁹ cā’iz değıldir. Ammā mu‘aḥḥarları katında bunları ücret ile eylemek³³⁰ cā’izdir. Nihāyet³³¹ aşlā³³² sevāb ḥāşıl olmaz.

306 SL: Ḥak.

307 SY + sübhānehū ve.

308 SL, SH: okuyıcılar.

309 SL, SE, BK, SM – şunlardır ki.

310 SY: zamāne; SS: zamānemüzün; AK: zamānemiz.

311 SL, SH: ḥükmündedir; SM, SR: tavrındadır.

312 SY, SE, KA, KB, AK, SS, SH + bunları; SM, SR: bu meḳüle kādīleri.

313 SL, BK – ziyāret.

314 SM, SR + etmek; SS: iden.

315 SM - daḥī.

316 SM, SR + beğleri ziyāret etmekden.

317 SM, SR - de.

318 SY, SL + bu.

319 SY + sübhānehū ve.

320 SS, SR: Allāh’a

321 SM, SR + meselā.

322 SY, SL, SE, KB, SH, AK + Ammā.

323 SL, SH: te’zīn.

324 KA, SM, SR, KB, AK + ve Qur’ān.

325 KB + okumağa öğretmek.

326 BK + ve kıra’at.

327 KB, SS - ve fıkıh öğretmek.

328 SH - bunlar daḥī namaz kılmak gibidir.

329 SY, SS, AK - itmek; SL, SH: eylemek.

330 SM – eylemek.

331 SM + Ammā.

332 SM, SR + aşlā.

والثامن: قوله عليه السلام: «إنما الأعمال بالنيات، ولكل امرئ ما نوى».³³³ والمراد من النية قصد العمل بالقلب للتقرب إلى الله تعالى، لا لغرض الدنيا أصلاً. يعني: من قراء القرآن للدرهم والدنانير لا يكون فيه نية. وإن لم يكن فيه نية لا يكون عبادة، ولا يحصل له الثواب أصلاً، بل يكون آثماً لارتكابه النهي.³³⁴

«إنما الأعمال بالنيات ولكل امرئ ما نوى»³³⁵ **Sekizincisi:** Rasûlüllâh 'alehyi's-selâm hâzretlerinin³³⁶ kavlidir.³³⁶

Ma'nâsi:³³⁷ 'amelleriñ sevâbı olmaz illâ niyyetle olur.³³⁸ Her³³⁹ er³⁴⁰ kişi³⁴¹ için niyyet itdüginiñ sevâbı vardır.³⁴² Niyyetiñ ma'nâsi,³⁴³ mücerred³⁴⁴ kalbiyle 'amele kaçd eylemektir. Allâh te'âlâ'ya yakın olmak için ola.³⁴⁵ Ya'nî ol 'ameli işlemesi mücerred Allâh te'âlâ'ya³⁴⁶ yakın olmak için³⁴⁷ ola.³⁴⁸ Hiç³⁴⁹ dünyâ garażı³⁵⁰ karış(dır) maya.³⁵¹

333 البخاری، أبو عبدالله محمد بن إسماعيل بن إبراهيم (ت. ۲۵۶هـ/۸۷۰م). صحيح البخاری، تحقيق: مصطفى ديب البوغا، (دار ابن كثير-دار اليمامة، دمشق ۱۹۹۳)، بدء الوحي ۱. [متن هذا الحديث هكذا: «إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِ كُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى.»]

334 سسع + والثامن: قوله عليه السلام: «إنما الأعمال بالنيات ولكل امرئ ما نوى». والمراد من النية قصد العمل بالقلب للتقرب إلى الله تعالى لا لغرض الدنيا أصلاً. يعني: من قراء القرآن للدرهم والدنانير لا يكون فيه نية. وإن لم يكن فيه نية لا يكون عبادة، ولا يحصل له الثواب أصلاً، بل يكون آثماً لارتكابه النهي.

335 SL, SH + kavlidir.

336 SL, SH - kavlidir.

337 SS: ma'nâ-i şerifi.

338 SM, SR: niyyetine göre virülür.

339 SM, SR - her.

340 SM, SR, SY, SL - er.

341 SY, AK + kişi; SL: kimse.

342 SM, SR - için niyyet itdüginiñ sevâbı vardır.

343 SM, SR: niyyet.

344 SM, SR + mücerred.

345 SY, SL, SH, KB + ola.

346 SY, SL, SE, KA, AK + Ya'nî ol 'ameli işlemesi mücerred Allâh te'âlâ'ya.

347 SE, KA, SS, AK + yakın olmak için.

348 SE, KA, SS, AK + ola; SY, SL + olup.

349 SM, SR + hiç.

350 SM, SR - garażı.

351 SM, SR + lillâh ola; SL, SH: aşlâ.

Pes, bir³⁵² kimse ki/m³⁵³ Qur'an-i 'azîmi akçe için³⁵⁴ okıya³⁵⁵ ânda³⁵⁶ niyyet bulunmaz. Ol³⁵⁷ okudığı³⁵⁸ 'ibâdet olmaz ve ânîñ için³⁵⁹ aslâ³⁶⁰ sevâb/ı hâşıl³⁶¹ olmaz.³⁶² Ne okıyana ne okıdana.³⁶³ Dağî³⁶⁴ okıdan³⁶⁵ kimseye³⁶⁶ kıyâmetde³⁶⁷ akçesine dutana³⁶⁸ ol akçeyi³⁶⁹ sevâb³⁷⁰ virse³⁷¹ gerekdir.³⁷²

وأما أقوال الأئمة الحنفية على قسمين:

أحدها: على وجه العموم.

والثاني: على وجه الخصوص.

أما الأول: ما ذكر في الكتب الفقهية، وهو هذا: «ولا يجوز الإجارة على الطاعات»؛ في بعض الكتب، كالهداية: «تعليم القرآن مستثنى عنه»، وفي بعضها: «الإمامة والتأذين وتعليم العلم والفقه. وفي كل واحد منهما يشترط أن لا يكون للأخذ والمعطي ثواب».

وأما على وجه الخصوص فكثيرة، لكن اكتفينا بثمانية.³⁷³

352 SM: her.

353 SY, SS - ki/m.

354 SM, SR, SH: ile.

355 AK: okısa.

356 SE, KA, SS - ânda.

357 KA, SS - ol.

358 SL, SE - okudığı.

359 SM, SR - ve ânîñ için.

360 SY, SL: dağî; SM, SR: hiç.

361 SL, SH + hâşıl.

362 SM, SR: yokdur.

363 SY, AK - Ne okıyana ne okıdana.

364 AK + dağî.

365 SE, KA: okutduran.

366 SM, SR - kimseye.

367 SE, KA - kıyâmetde.

368 SM, SR: şâhibine.

369 SM, SR + ol akçeyi.

370 Se, KA + sevâb.

371 Sy: virirle; SM, SR, SL, SS: virmek.

372 SM, SR: lâzımdır.

373 سسع + وأما أقوال الأئمة الحنفية على قسمين: أحدها: على وجه العموم. والثاني: على وجه الخصوص. أما الأول: ما ذكر في الكتب الفقهية،

Ammâ aḳvâl-i e'imme-i Ḥanefiyye³⁷⁴ iki kısım üzere³⁷⁵ dir ki³⁷⁶ biri³⁷⁷ 'umûm üzere/dir³⁷⁸ biri³⁷⁹ ḥuşûş üzeredir.³⁸⁰ 'Umûm üzere olan 'amme-i kütüb-i fıkhiyye-³⁸¹ de mezkûr olanlardır ki³⁸² 'ibâreti budur.³⁸³ «لا تجوز الإجارة³⁸⁴ على الطاعات³⁸⁵»

Ma'nâsı:³⁸⁶ tâ'atler üzere icâre câ'iz değildir. Ba'zı kütübde *Hidāye* gibi ta'lîm-i Ḳur'ân istiṣnâ olunmuştur. Ve ba'zısında imâmet ve te'zîn ve ta'lîm-i fıkıh dahî³⁸⁷ istiṣnâ olunmuştur.³⁸⁸ Ammâ³⁸⁹ hiç birinde Ḳur'ân okumak³⁹⁰ sevâbı okıdana kayd³⁹¹ olmak şartıyla istiṣnâ olunmamıştır. Pes³⁹² baḥis,³⁹³ taḥt-i³⁹⁴ 'umûmda bâkî kalmıştır. ḥuşûş üzere olan gâyet³⁹⁵ çokdur. Lâkin sekiz³⁹⁶ kitâbın naklin³⁹⁷ beyân³⁹⁸ idelim.

وهو هذا: «ولا يجوز الإجارة على الطاعات»؛ في بعض الكتب، كالتهداية: «تعليم القرآن مستثنى عنه»، وفي بعضها: «الإمامة والتأدين وتعليم العلم والفقه. وفي كل واحد منهما يشترط أن لا يكون للأخذ والمعطي ثواب». وأما على وجه الخصوص فكثيرة، لكن اكتفينا بثمانية.

374 SE, KA, SS, SM, SH, AK + Ḥanefiyye.

375 SY, SS - üzere.

376 SM, SR + ki.

377 SM, SR: bir kısmı.

378 SY, SE - 'umûm üzere/dir.

379 SM, SR: bir kısmı.

380 SY, SE - ḥuşûş üzere/dir.

381 SL, Sh + fıkhiyye.

382 SE, KA, SS, AK + ler; SL, SH + dır ki.

383 Sm: 'ibâretidir.

384 قا: الاجارة آك: الاجرة؛ سم، سر: أجرة.

385 سم، سر: الطاعة.

386 SS: ma'nâ-i şerifi.

387 SM, SR, SH, KB: bile.

388 SS: böyledir.

389 SY, SL, AK + ammâ.

390 SE: okutmak; SY + içün.

391 SL + kayd.

392 SL, SY, SH + pes.

393 AK + baḥis.

394 AK + taḥti.

395 SY, SL, SE, SH + gâyet.

396 AK - sekiz.

397 SY - naklin; SL, SH: nakliyle.

398 SY - beyân; SL: iktişâr.

[الأول: ما ذكر في شرح المختار والمصنفك، وهو هذا]³⁹⁹

Evvelkisi: *İhtiyār*'dır⁴⁰⁰ ki *Muhtār*'ın şerhidir.⁴⁰¹ İmāmet ve te'zīne isti'cārın⁴⁰² cevāzını taşrīh⁴⁰³ itdüğinden soñra⁴⁰⁴ etmişdir.⁴⁰⁵

"لو أوصى بأن يُطَيَّنَ قبره أو يجعل عليه قبة أو يدفع شيء إلى من يقرأ عند قبره القرآن فالوصية باطلة؛ لأن عمارة القبور للإحكام مكروه.⁴⁰⁶ وأخذ الشيء للقراءة لا يجوز؛ لأنه كالأجرة".⁴⁰⁷

Ma'nası: Bir kimse bir⁴⁰⁸ vaşiiyet eylese ki⁴⁰⁹ kabri(m)i sivañ veya üzerine kubbe kılūñ⁴¹⁰ veya kabrim katında Qur'an okıyana bir nesne viriñ dise⁴¹¹ bu cümlesi⁴¹² bātıldır. Zīrā kabri⁴¹³ muhkem olmak için⁴¹⁴ ta'mir mekruhdur ve dañi⁴¹⁵ Qur'an okumak için bir şey' almak ca'iz değildir. Zīrā ücret gibi⁴¹⁶ olur.

⁴¹⁷.والثاني: ما ذكر في مجمع الفتاوى، وهو مثل ما ذكر في الاختيار

399 سجع + الأول: ما ذكر في شرح المختار والمصنفك، وهو هذا.

400 SL, SS, SM, SR, SH + dir.

401 Burada "Kirü muşannifekdir/muşannifiñdir." şeklinde bir metin vardır. Bu cümlelerin içindeki iki kelimenin mahiyeti tespit edilememiştir. Devamında bulunan "Muşannifekdir" gibi yazılrsa da Musannifek'e ait bir eser olmadığı için bu ihtimal yoktur. Musanifındır anlamında olduğu düşünülse bu eserler, Birgivi'nin değildir. Nüshalardaki farklar şunlardır: SY, KB, SS, AK + kirü; KA, BK + kerü.

402 SR: isticārsın.

403 SS: beyān.

404 KA –soñra.

405 SL, SH + ki.

406 سا: مكروهة.

407 الموصلي، أبو الفضل عبد الله بن محمود الحنفي (ت. ٦٨٣هـ/١٢٨٤م)، الاختيار لتعليل المختار، (مطبعة الحلبي، القاهرة - ١٩٣٧)، ٨٤/٥.

408 SL, SH + bir.

409 SR + ki.

410 SS: yapıñ.

411 SM, SR + dişe.

412 SM, SR: cümlesi.

413 SM, SR: kubbe.

414 SM, SR – için.

415 SY - dañi.

416 SY - gibi.

417 سجع + والثاني: ما ذكر في مجمع الفتاوى وهو مثل ما ذكر في الاختيار.

İkincisi: *Mecma'ul-fetāvâ*'dadır⁴¹⁸ ve ānî'n 'ibāreti daḥī⁴¹⁹ budur.⁴²⁰ Ya'nī⁴²¹ *İh-tiyār*'ın 'ibāreti⁴²² gibidir.⁴²³

والثالث: ماذكر في تاتارخانية والمحيط البرهانية وهو هذا:⁴²⁴

Üçüncüsü: *Tatarḥāniyye*'de⁴²⁵ ve *Muḥīṭ-i Burhānī*'den⁴²⁶ nakl⁴²⁷ olunan⁴²⁸ dır.⁴²⁹ 'ibāreti budur:

"و إذا⁴³⁰ أوصى إلى إنسان كذا من ماله ليقرأ القرآن على قبره فهذه الوصية باطلة. و/قال بعض⁴³¹ العلماء⁴³²: "إذا كان القارئ معيّنًا ينبغي أن يجوز وصيته له على وجه الصلة دون الأجرة. والصحيح أنه لا يجوز. وإن كان القارئ⁴³³ معينا، وهكذا قال أبو نصر وكان يقول: لا معنى لهذه⁴³⁴ الوصية ولصلة⁴³⁵ القاري⁴³⁶ ب/لقراءته؛ لأن هذا بمنزلة الأجرة، والإجارة⁴³⁷ في ذلك باطلة، وهو بدعة، ولم يفعلها أحد من الخلفاء".

418 SY, SL + de; SY, SL - dır.

419 AK - daḥī.

420 SY, SL + budur.

421 SY + ya'nī.

422 SL, KA - 'ibāreti.

423 SR - dır.

424 سس + والثالث: ماذكر في تاتارخانية والمحيط البرهانية وهو هذا.

425 SE + dır.

426 SL, SE, SH: Burhānī'de.

427 SL - nakl.

428 SL, SH: olan; SM: ider.

429 SM, SR, AK - dır.

430 سی، سل - إذا: قا: إن.

431 قا - بعض.

432 سس + العلماء.

433 آك - القارئ.

434 سس: فهذه.

435 سم، آك: وصلة.

436 آك - القارئ.

437 سا - قال أبو نصر وكان يقول لا معنى لهذه الوصية.

Ma'nāsı: Budur ki⁴³⁸ kaçan⁴³⁹ bir kimse vaşıyyet eylese bir kimseye⁴⁴⁰ malım-
dan bir miqdār akçe⁴⁴¹ viriñ,⁴⁴² kabrim üzerinde Qur'an okunsun⁴⁴³ deyu⁴⁴⁴ pes⁴⁴⁵ bu⁴⁴⁶
vaşıyyet⁴⁴⁷ bātıl(a)dır. Ve Ba'zılar didiler ki⁴⁴⁸ kaçan⁴⁴⁹ kārī mu'ayyen olıcak olsa⁴⁵⁰ lāyık⁴⁵¹
budur ki şıla tārīkiyle cā'iz ola, ücret tārīkiyle değil. Şahīh budur ki ašlā cā'iz değildir.⁴⁵²
Bir tārīkiyle⁴⁵³ kārī mu'ayyen⁴⁵⁴ de⁴⁵⁵ olursa⁴⁵⁶ Ebū Naşr rahimehüllāh hāzretleri daḥī⁴⁵⁷
böylece didi. Ve daḥī eydürdi ki⁴⁵⁸ bu vaşıyyetiñ ma'nāsı yokdur.⁴⁵⁹ Daḥī⁴⁶⁰ kārīye⁴⁶¹
kırā'at⁴⁶² içün şılanıñ daḥī⁴⁶³ ma'nāsı yokdur.⁴⁶⁴ Zīrā bu⁴⁶⁵ ücret menzilesinedir ki⁴⁶⁶

438 SE, BK, SL – budur ki.

439 SL, SH + kaçan

440 SR: kimseye ki.

441 SS, SM + Akçe; SY, SL, SH: nesne; AK: şey'.

442 SS, SM, SY, SL, SH + viriñ.

443 SL, SM, SH: okusun.

444 SR, SM: dise.

445 SY, SL + pes.

446 SR, SM, SH + bu; AK, KB + ol.

447 AK - vaşıyyet.

448 SY, BK, SS - ki.

449 SL + kaçan.

450 SL + olsa.

451 SS: lāzım.

452 SL: olmaya.

453 SL + bir tārīkiyle.

454 SY - mu'ayyen.

455 SM: daḥī.

456 SY: ola olmaya.

457 SS, SM - daḥī.

458 SY, SE, KA, KB, AK, SH + eydürdi ki; SR, SM + eydür ki; SS: ider; BK: buyurdılar.

459 AK, SY + ma'nāsı yokdur.

460 SM, SR + daḥī.

461 KA - kārīye.

462 KB, BK, SH: Qur'an.

463 SM, SR, SL, KB, BK + Qur'an.

464 SY - ma'nāsı yokdur.

465 SL, SE, KB, AK, SH + bu; SM, SR: bu mertebe.

466 SM + ki.

bunda icâre⁴⁶⁷ ise⁴⁶⁸ bâtil(a)dır. Ve daḥî bid'atdır. Hulefâdan bir kimse bunı⁴⁶⁹ işleme-
mişdir. Ve "şılanıñ ma'nâsı yoktur."⁴⁷⁰ didiginiñ aşlı budur ki⁴⁷¹ şıla oldur ki⁴⁷² ya'nî⁴⁷³
Allâh⁴⁷⁴ sübhânehü ve⁴⁷⁵ te'âlâ⁴⁷⁶ içün okıya⁴⁷⁷ sın. Aşlâ⁴⁷⁸ akçeye tama⁴⁷⁹ etmeye⁴⁸⁰ sin⁴⁸¹
ve ḥâtırına daḥî⁴⁸² getürmeye⁴⁸³ sin.⁴⁸⁴ Viren kişi daḥî Allâh içün vire.⁴⁸⁵ Okumakdan
ötüri virmeye.⁴⁸⁶ Daḥî⁴⁸⁷ âña⁴⁸⁸ Allâh te'âlâ içün okudığından ötüri⁴⁸⁹ biraz⁴⁹⁰ akçe
virsin⁴⁹¹ deyü bu cā'iz değildir.⁴⁹²

والرابع: ما ذكر في الخلاصة⁴⁹³ وهو هذا:⁴⁹⁴

467 SY: bu da; SM, SR: bu icâre.

468 SR, SH + ise.

469 KA + bunı.

470 SY, SL, BK, AK + yoktur.

471 SM, SR - didiginiñ aşlı budur ki.

472 SY, SL, KB, BK, SS, SH + şıla oldur ki.

473 SM, SR + ya'nî.

474 SL - Allâh.

475 SY + sübhânehü ve.

476 SS, SR, SM - te'âlâ.

477 SL, KA, KB, BK, SM, SR, AK, SH + okıya; SS + sın.

478 SL, SH + aşlâ.

479 SL, KA; KB, BK, SM, SR, SS, AK, SH + akçeye tama'.

480 KA, KB, BK, AK, SM, SR, SE, SS, SH + etmeye; SY, SL: eylemeye.

481 SS + sin.

482 SH + daḥî.

483 SY, SL + ḥâtırına daḥî getürmeye.

484 SH + sin.

485 SM, SR + Viren kişi daḥî Allâh içün vire.

486 SM, SR + okumakdan ötüri virmeye; SY, SE; KA, KB, BK, SS + okuduğ-içün olmaya; SL:
okudığından ötüri virmesin.

487 SY, SL, SS, SE, KA, KB, BK + daḥî.

488 KA, KB, BK, SH + âña.

489 SE, SS; KA; KB, BK, AK + Allâh te'âlâ içün okudığından ötüri.

490 SE, SS, AK, SH + biraz; KA, KB, BK: bir; SY: bir miqdâr; SL: birkaç.

491 SY, SE, KA, KB, BK, SS, SH + akçe virsin.

492 AK + deyü bu cā'iz değildir.

493 افتخار الدين، طاهر بن أحمد بن عبد الرشيد البخاري (ت. ١١٤٧/٥٤٢م)، خلاصة الفتاوى، (إسطنبول: المكتبة السليمانية، فاتح، ٢٠٣١م)

٨١-٨٣ب. [بو اثرده بو موضوع ايله ايلکيلي بر متنه راستلامامشدر.]

494 سسع + والرابع: ما ذكر في الخلاصة وهو هذا.

Dördüncüsü: *Hulāṣa*'da olandır:

"رجل أوصى لقارئ القرآن أن⁴⁹⁵ يقرأ⁴⁹⁶ القرآن⁴⁹⁷ عند قبره بشيء⁴⁹⁸، فالوصية باطلة".

Ma'nāsı: Bir er⁴⁹⁹ vaşıyyet etse⁵⁰⁰ kabri/m katında Qur'an okıyan içün bir nesne ile⁵⁰¹ vaşıyyet⁵⁰² bātıldır.

[والخامس: ما ذكر في محيط السرخسي⁵⁰³ وهو مثل ما ذكر في الخلاصة.⁵⁰⁴]

Beşincisi: *Muhīṭ-i Serahsī*'de⁵⁰⁵ olandır. Ol daḥī ḥulāṣa'daki gibidir.

[والسادس: ما ذكر في الفتاوى الظهيرية⁵⁰⁶ وهو مثل ما ذكر في المحيط البرهانية، لكنه سكت في كون هذا القول وجوها، وهو: «إذا كان القارئ معينا ينبغي أن يجوز إن كان على وجه الصلة دون الأجرة»].⁵⁰⁷

495 سس + أن.

496 آك - يقرأ.

497 سى، سل، سح + القرآن.

498 سى، سل، قب، بك، آك + بشيء.

499 SL, SM, SR: bir kimse.

500 SL, KB, SH: eylese.

501 SL: virile dise pes.

502 SY, KB -vaşıyyet; SH + pes.

503 رضى الدين، أبو عبد الله برهان الإسلام محمد بن محمد السرخسي التوساني (ت. ١١٧٦/هـ ٥٧١م)، المحيط الرضوي السرخسي، (إسطنبول: المكتبة السليمانية، يگى جامع، ٢٠٠٦، ١٢٣٤). [عبارة المحيط السرخسي هكذا: «ولو أوصى بأن يطين على قبره أو يضرب عليه قبة أو يدفع إلى إنسان شيئا ليقرأ على قبره القرآن فالوصية باطلة وعمارة القبور للاستحكام مكروه، وأخذ شيء للقراءة بمنزلة الأجرة على القراءة، وذلك لا يجوز»].

504 سس + والخامس: ما ذكر في محيط السرخسي وهو مثل ما ذكر في الخلاصة.

505 SM, SR: şerhinde.

506 ظهير الدين أبو بكر محمد بن أحمد بن عمر (ت. ١٢٢٢/هـ ٦١٩م)، الفتاوى الظهيرية (إسطنبول: المكتبة السليمانية، فاتح، ٢٠٢٣، ٤٨٩ب-٤٩٩أ). [عبارة الفتاوى الظهيرية هكذا: «ولو أوصى بأن يدفع إلى إنسان كذا من ماله ليقرأ على قبره القرآن فهو باطل. لكن هذا إذا لم يعين القارئ. أما إذا عينه ينبغي أن يجوز على وجه الصلة دون الأجرة. والله تعالى أعلم»].

507 سس + والسادس: ما ذكر في الفتاوى الظهيرية وهو مثل ما ذكر في المحيط البرهانية، لكنه سكت في كون هذا القول وجوها، وهو: «إذا كان القارئ معينا ينبغي أن يجوز إن كان على وجه الصلة دون الأجرة».

Altıncısı: *Fetāvāy-i Zabīriyye*'de olmalıdır. Ol daḥī⁵⁰⁸ *Muḥīṭ-i Burbānī*'de⁵⁰⁹ olan gibidir.⁵¹⁰ Lākin⁵¹¹ ol⁵¹² kārīnīn mu'ayyen olmasıyla olmaması/nı⁵¹³ fark etmiştir. Nihāyet kārī mu'ayyen olursa⁵¹⁴ lāyık budur ki cā'iz ola dimişdir.⁵¹⁵ Şıla tārīkiyle; amma⁵¹⁶ ücret tārīki⁵¹⁷ ile değildir⁵¹⁸ dimişdir.⁵¹⁹ Bu kavlin mercūh idügünde sükūt itmiş.⁵²⁰

والسابع: ما ذكر في القنية⁵²¹ وهو هذا:⁵²²

Yedincisi: *Ḳunye*'de olmalıdır:

«الوصية⁵²³ لمن يقرأ عند قبره كل سنة بشيء مقدر باطلة. ومثله: في ن ط.⁵²⁴ وقيل: إن عين أحدا يجوز بطريق الصلة⁵²⁵ وإلا فلا."»

508 SY, SS + daḥī.

509 SY, SL, SE, SH + *Muḥīṭ-i Burbānī*'de; SS: *Hulāṣa*'da.

510 SY, SL, SE, SS + olan gibidir; SS + bildirir.

511 SY + lākin.

512 BK, AK + ol.

513 Sy, SS – kārīnīn mu'ayyen olmasıyla olmaması/nı.

514 SL, SH + Nihāyet kārī mu'ayyen olursa; SM, SR, AK + mu'ayyen olduğu vaktin.

515 BK + dimişdir.

516 SM, SR + amma.

517 SL, SH + tārīki.

518 SM, SR + dir.

519 SY, SE, KA, KB, SS + dimişdir.

520 SL, SH + Bu kavlin mercūh idügünde sükūt itmiş.

521 الزاهدي، أبو الرجاء نجم الدين مختار بن محمود بن محمد الغزويني المعتزلي (ت. ٦٥٨هـ/١٢٦٠م)، قنية المنية لتتيمم الغنية، (د.ت)، ٣٨٤.

522 سسع + والسابع: ما ذكر في القنية وهو هذا.

523 سل، ساء، قب، بك، سس، سم، سر + الوصية؛ سى + الوأصية.

524 سى، ساء، قاء، قب، بك، سس، آك + ومثله فى بيط؛ سم، سر + ومثله قريط. [معنى (ن ط) من مأخذ القنية ن: كتاب النوازل؛ ط: كتاب المحيط].

525 سى، سل، ساء، قاء، سسع، سح + بطريق الصلة. [هذه العبارة لا يوجد في القنية].

Ma'nası:⁵²⁶ Üç kitabın nakli,⁵²⁷ kabri katında Kur'an okıyana⁵²⁸ vaşıyyet bātıldır. Ve ba'zılar kārī mu'ayyen olursa⁵²⁹ cā'izdir⁵³⁰ demişler⁵³¹ şıla tārikiyle⁵³² ve illa mu'ayyen⁵³³ olmaz⁵³⁴ sa cā'iz değildir demişler.

والثامن: ما ذكر في تاج الشريعة⁵³⁵ شرح الهداية وهو هذا:⁵³⁶

Sekizincisi: Tācü'ş-şerī'a raḥmetullāhi te'ālā⁵³⁷ *Hidāye Şerhi*'nde⁵³⁸ nakl itdügidir:⁵³⁹

"إن القراءة بالأجرة لا يستحق بها الثواب لا للميت ولا للقارئ. والآخذ والمعطي آثمان".⁵⁴⁰

526 SS, SM, AK - ma'nası.

527 SL, SH: nalinde.

528 SE, KA, KB, SS, SM, AK + okıyana; HS + okıyana mutlakā; Sr + okıya; SY, SL: okunmasına mutlak.

529 SH + şıla tārikiyle.

530 SE: cā'iz olur.

531 SM, SR + demişler.

532 SY, SL, SH + şıla tārikiyle.

533 SS + mu'ayyen.

534 KA, SS + olmaz; SS + sa.

535 تاج الشريعة، أبو عبد الله عمر بن صدر الشريعة الأول عبيد الله بن محمود المجبوبي البخاري (ت. ١٣٤٦/٥٧٤٧م)، نهاية الكفاية للرأية الهداية، (إسطنبول: المكتبة السليمانية، فاتح، ١١٩٣) ١٣٠. [عبارة تاج الشريعة هكذا: «قوله: إقرأوا القرآن ولا تأكلوا به، أي: بالقرآن. الرواية بكسر الهمز. مثل أن يستأجر رجل ليقرا على رأس قبره. قيل: هذه القراءة لا يستحق بها الثواب لا للميت ولا للقارئ. والآخذ والمعطي آثمان.»]

536 سسع + والثامن: ما ذكر في تاج الشريعة شرح الهداية وهو هذا.

537 SY, BK, SM, SR + raḥmetullāhi te'ālā.

538 SH + ider.

539 SY, KA, Kb, BK, SS, SR + nakl itdügidir; SL: idi.

540 سي، سل + والآخذ والمعطي آثمان.

Ma’nâsı: Ücret ile Kûr’ân okumak⁵⁴¹ ile aşlâ⁵⁴² sevâb hâşıl⁵⁴³ olmaz. Ne meyyite ve ne okıyana. Belki ikisi⁵⁴⁴de⁵⁴⁵ âşim olurlar.⁵⁴⁶ Ya’nî günahkâr olur.⁵⁴⁷ Vechi budur ki niyyet bulunmaz,⁵⁴⁸ ‘ibâdet olmaz ve nehiy irtikâb olur.⁵⁴⁹

تمت الرسالة الشريفة للبركوي في عدم جواز القراءة بالأجرة⁵⁵⁰

541 SY: okunmak.

542 SL - aşlâ.

543 SY, SM - hâşıl.

544 SY, SL, SH + belki ikisi.

545 SY + de; SH: bile.

546 SL + ler.

547 SY + Ya’nî günahkâr olur.

548 SY - olmayacak.

549 SY, SL, SH + ve nehiy irtikâb olur.

550 سسع + تمت الرسالة الشريفة للبركوي في عدم جواز القراءة بالأجرة.

المصادر

السنن؛

الترمذي، أبو عيسى محمد بن عيسى (ت. ٢٧٩هـ/٨٩٢م). تحقيق: بشار عواد معروف، دار الغرب الإسلامي، بيروت - ١٩٩٨.

الهداية في شرح بداية المبتدي؛

المرغيناني، أبو الحسن علي بن أبو بكر الفرغاني (ت. ٥٩٣هـ/١١٩٧م). تحقيق: طلال يوسف، دار إحياء التراث العربي - بيروت - لبنان - د.ت.

مسند الإمام أحمد بن حنبل؛

أحمد بن حنبل، أبو عبد الله الشيباني، (ت. ٢٤١هـ/٨٥٥م). تحقيق: شعيب الأرنؤث-عادل مرشد، مؤسسة الرسالة، بيروت ٢٠٠١.

تاويلات أهل السنة؛

الماتريدي، أبو منصور محمد بن محمد، (ت. ٣٣٣هـ/٩٤٤م). تحقيق: مجدى باسلوم، دار الكتب العلمية، بيروت (٢٠٠٥).

المعجم الأوسط؛

الطبراني، أبو القاسم مسند الدنيا سليمان بن أحمد بن أيوب (ت. ٣٦٠هـ/٩٧١م). تحقيق: أبو معاذ طارق بن عوض الله بن محمد - أبو الفضل عبد المحسن بن إبراهيم الحسيني، دار الحرمين، القاهرة ١٩٩٥.

المعجم الكبير؛

الطبراني، أبو القاسم مسند الدنيا سليمان بن أحمد بن أيوب (ت. ٣٦٠هـ/٩٧١م). تحقيق: حمدي بن عبد المجيد السلفي، مكتبة ابن تيمية - القاهرة ١٩٩٤.

سنن ابن ماجه؛

ابن ماجه، أبو عبد الله محمد بن يزيد القزويني (ت. ٢٧٣هـ/٨٨٧م). تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي، دار إحياء التراث العربية، د.ت.

صحيح البخاري؛

البخاري، أبو عبد الله محمد بن إسماعيل بن إبراهيم (ت. ٢٥٦هـ/٨٧٠م). تحقيق: مصطفى ديب البوغا، دار ابن كثير-دار اليمامة، دمشق ١٩٩٣.

الاختيار لتعليق المختار؛

الموصلي، أبو الفضل عبد الله بن محمود الحنفي (ت. ٦٨٣هـ/١٢٨٤م). مطبعة الحلبي، القاهرة - ١٩٣٧.

المحيط الرضوي السرخسي؛

رضي الدين، أبو عبد الله برهان الإسلام محمد بن محمد السرخسي التوساني (ت. ٥٧١هـ/١١٧٦م). إسطنبول: المكتبة السليمانية، يكي جامع، ٣٦٣-٠٠٥٦٣ و.

الفتاوى الظهيرية؛

ظهير الدين، أبو بكر محمد بن أحمد بن عمر (ت. ٦١٩هـ/١٢٢٢م). إسطنبول: المكتبة السليمانية، فاتح، ٣٠-٠٢٣٨١ و.

خلاصة الفتاوى؛

افتخار الدين، طاهر بن أحمد بن عبد الرشيد البخاري (ت. ٥٤٢/١١٤٧م). إسطنبول: المكتبة السليمانية، فاتح، ٢٣١٨-٩٦٠ و.

قنية المنية لتتميم الغنية؛

الزاهدي، أبو الرجاء نجم الدين مختار بن محمود بن محمد الغزويني المعتزلي (ت. ٦٥٨/١٠٠٠م). د.ت.

نهاية الكفاية لدراية الهداية؛

تاج الشريعة، أبو عبد الله عمر بن صدر الشريعة الأول عبيد الله بن محمود المحبوبي البخاري (ت. ٧٤٧/١٣٤٦م). إسطنبول: المكتبة

السليمانية، فاتح، ١١٩٣-٣٢٢ و.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. thk. Şu'ayb el-Arna'ût-Âdil Mürşid vd.. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Birgivi, Takıyyüddin Mehmed b. Pir Ali. "İkâzu'n-nâimîn ve ifhâmü'l-kâsırîn", *Resâil li'l-İmâm Birgivî*, (b.y., y.y., ts.), 116-123.
-"Hâşiye-i ikâzi'n-nâimîn", *Resâil li'l-İmâm Birgivî*. (b.y., y.y., ts.), 124-127.
-"İnkâzü'l-hâlikin", *Resâil li'l-İmâm el-Birgivî*. (b.y., y.y., ts.), 168-192.
-*Risâle-i İnkâzi'l-hâlikin Tercümesi*, (İstanbul: İBB Atatürk Kitaplığı, Nadir Eserler, OE_Yz_0504_13), vr. 151b-154b.
-*Risâle fi ademi cevâzi kırâ'eti'l-Kur'ân bi'l-ücre*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Serez, 03706-037, 1a-26a.
-*Risâle fi ademi cevâzi kırâ'eti'l-Kur'ân bi'l-ücre*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, 03706-037, 355b-358a.
- *Risâletü İnkâzi'l-hâlikin*. thk.Affâne, Husâmeddin b. Mûsâ. Kudüs, y.y. 2002.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm. *Sabîbu'l-Buhârî*. thk. Mustafa Dîb el-Buğâ. 7 Cilt. Dimaşk: Dâru İbn Kesîr; Dâru'l-Yemâme, 5. Basım, 1993.
- Enderpetî, Ferîdüddin Âlim b. Alâ' ed-Dihlevî el-Hindî. *el-Fetâvâ't-Tatarhâniyye*. 20 Cilt. Hindistan: Mektebetü Zekerîyya Bedâyübend, 2010.
- Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullâh en-Nisâbüri. *el-Mustedrek ale's-Sabibayn*. thk. Mustafâ Abdulkâdir Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990.
- İbn Ebî Bekir, Ahmed b. Muhammed. *Mecma'u'l-fetâvâ*. Ankara: Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar, 06 Mil Yz B 221, 210 vr.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Bustî. *es-Sabîb*. thk. Şu'ayb el-Arna'ût. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünen-ü İbn Mâce*. thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. 2 Cilt. b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabîyye, ts.
- İftihârüddîn, Tâhir b. Ahmed b. Abdirreşîd el-Buhârî. *Hulâsatü'l-Fetâvâ*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 02318, 96 vr.
- Merğînânî, Ebu'l-Hasen Alî b. Ebûbeker el-Ferğânî. *el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti'l-mubtedî*. thk. Tallâl Yûsuf. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Mevsîlî, Ebu'l-Fadl Abdullah b. Mahmûd el-Hanefî. *el-İbriyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*. 5 Cilt. Kahire: Matba'atu'l-Halebî, 1937.
- Özkan, Mehmet. "Osmanlıca Metinlerde İslâm Hukuku Motifleri: 'Fetâvâ-yı Birgivi Örneği". *Balıkesir İlahiyat Dergisi* 1/1 (30 Haziran 2015), 79-107.

Yalçın, “Birgivi’nin *Risâle fî ‘ademi abzi’l-ücre alâ kırâeti’l-Kur’ân* İsimli Eserinin Tahkiki ve Tahlili”

- Radıyyüddîn, Ebû Abdillâh Burhânü’l-İslâm Muhammed b. Muhammed es-Serahsî et-Tüsânî. *el-Muhîtu’r-Radavî es-Serahsî*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yeni Cami, 00563, 363 vr.
- Taberânî, Ebû’l-Kâsım Müsnidü’d-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu‘cemu’l-Kebîr*. thk. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefî. 25 Cilt. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.
-*el-Mu‘cemu’l-Evsat*. thk. Târik b. İvadullâh b. Muhammed - Abdulmuhsin b. İbrahim el-Huseynî. 10 Cilt. Kahire: Dâru’l-Haremeyn, ts.
- Tâcüşşerîa, Ebû Abdillâh Ömer b. Sadrişşerîa el-Evvel Ubeydullâh b. Mahmûd el-Mahbûbî el-Buhârî. *Nihâyetü’l-kifâye li-dirâyeti’l-Hidâye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 01193, 322 vr.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *es-Sünen*. thk. Beşşâr Avvâd Ma‘rûf. 6 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 1998.
- TYEKB, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. *Yazma Eserler Portalı*. Erişim 10 Mart 2025. <http://yazmalar.gov.tr>
- Ümütli, Mehmet. “Ücret Karşılığında Kur’an Okunması Problemi Bağlamında Birgivi’nin Görüşleri ve Değerlendirilmesi”. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (30 Aralık 2020), 1602-1624. <https://doi.org/10.17859/pauifd.817641>
- Yüksel, Emrullah. “Birgivi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/191-194. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Zâhidî, Ebû’r-Recâ Necmüddîn Muhtâr b. Mahmûd b. Muhammed el-Gazmîni el-Mutezilî. *Kunyetü’l-Münye li-tetmîmi’l-Gunye*, ts.
- Zahîrüddîn, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ömer. *el-Fetâva’z-Zabîriyye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 02381, 530 vr.

